

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КАШАПОВА ДАР'Я ІГОРІВНА

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 343.35:332.02

(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗАСОБИ БОРОТЬБИ З ПОЛІТИЧНОЮ КОРУПЦІЄЮ ЯК
ФОРМОЮ ТІНЬОВОЇ ВЛАДИ

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

Д. І. КАШАПОВА

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

ДАЦІЙ Надія Василівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

д. держ. упр., професор

(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **КАШАПОВУ Дар'ю Ігорівну**
допущено до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2022 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

«_____» грудня 2022 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **КАШАПОВА Дар'я Ігорівна** захистила
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

Кашапова Д.І. Засоби боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади. - Кваліфікаційна робота на правах рукопису

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» - Поліський національний університет, Житомир, 2022.

У кваліфікаційній роботі визначено поняття «політична корупцією», засоби боротьби з політичною корупцією, принципи та заходи попередження та протидії політичної корупції, визначено механізм функціонування органів державної влади щодо запобігання та протидії корупції в Україні.

Сформовано шляхи подолання політичної корупції як форми тіньової влади в Україні та напрями удосконалення правового забезпечення протидії корупції в Україні.

Ключові слова: антикорупційна політика, антикорупційна стратегія, влада, запобігання і протидія корупції, комунікація, контроль, корупційні ризики, неправомірна вигода, політика, політична корупція, протидія, спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, тіньова корупція.

ANNOTATION

Kashapova D.I. Means of combating political corruption as a form of shadow power. - Qualification work on manuscript rights

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 "Public management and administration" - Polissia National University, Zhytomyr, 2022.

In the qualification work, the concept of "political corruption", means of combating political corruption, principles and measures of prevention and counteraction of political corruption are defined, the mechanism of functioning of state authorities regarding the prevention and counteraction of corruption in Ukraine is defined.

Ways to overcome political corruption as a form of shadow power in Ukraine and ways to improve legal protection against corruption in Ukraine have been formed.

Key words: anti-corruption policy, anti-corruption strategy, power, prevention and counteraction of corruption, communication, control, corruption risks, undue benefit, politics, political corruption, countermeasures, specially authorized entities in the field of anti-corruption, shadow corruption.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1.....	8
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БОРОТЬБИ З ПОЛІТИЧНОЮ КОРУПЦІЄЮ.....	8
1.1. Особливості формування засобів боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади	8
1.2. Методичні основи боротьби з політичною корупцією	16
Принципи та заходи попередження та протидії політичної корупції.....	18
РОЗДІЛ 2.....	30
ОЦІНКА ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ФОРМИ ТІНЬОВОЇ ВЛАДИ	30
2.2. Діяльність спеціалізованих інститутів з боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади	44
РОЗДІЛ 3.....	53
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ ЯК ФОРМИ ТІНЬОВОЇ ВЛАДИ	53
3.1. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з політичною корупцією.....	53
3.2. Напрями удосконалення правового забезпечення протидії корупції в Україні	62
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	69
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Нині корупція є досить актуальним та специфічним елементом політичної системи. Щоб протистояти їй сучасні дослідники, науковці присвятили значну кількість різноманітних досліджень, законодавчих актів та документів. На кожному куточку нашої планети нині реалізується дійсно дивовижна низка державних та неурядових програм, тільки ось успіхи, на жаль, присутні не у всіх державах.

Питання про політичну корупцію та запобігання її різними способами на території України, безперечно, є дуже актуальним. Держава веде активну та жорстку боротьбу з метою протидії цій тіньовій «недузі» у всіх сферах управління.

Актуальність теми також підтверджується тим, що у сучасному суспільно-політичному розвитку прозора й ефективна управлінська система – це, безумовно, не лише обов'язковий елемент управління державними структурами, а й необхідний атрибут забезпечення суспільного розвитку, іміджу країни.

Про міждисциплінарний характер проблематики політичної корупції свідчить аналіз джерельної бази, в якій багато досліджень не лише політологічного спрямування (В. Асафайло, Л. Березинський, О. Бова, В. Бутенко, І. Валюшко та ін.), питань державного управління (В. Біглиця, Д. Клименко, С. Кравченко, С. Кустова, та ін.). Саме тому для осмислення проблематики політичної корупції використовується міждисциплінарний підхід, заснований на обліку різних соціокультурних вимірів і можливостей різних дослідницьких методів.

Метою даного дослідження є провести теоретичний аналіз засобів боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити низку дослідних **завдань**:

– дослідити особливості формування засобів боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади;

- визначити методичні основи боротьби з політичною корупцією;
- охарактеризувати повноваження органів державної влади щодо запобігання та протидії корупції в Україні;
- проаналізувати діяльність спеціалізованих інститутів з боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади;
- дослідити досвід зарубіжних країн у боротьбі з політичною корупцією;
- визначити напрями удосконалення правового забезпечення протидії корупції в Україні.

Об'єктом дослідження є політична корупція як неформальний деструктивний політичний інститут.

Предметом дослідження є визначення засобів боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади.

У роботі використовуються такі методи дослідження: теоретико-методологічний синтез політологічного, порівняльного, філософського, історичного, соціологічного та правового підходів до аналізу інституту політичної корупції. Методологічною основою дослідження є неоінституціоналізм, що дозволяє концептуалізувати неформальні політичні інститути та інституційні конфлікти. Через призму неоінституціоналізму з'ясовується як неформальний деструктивний інститут політичної корупції, деформує формально встановлені правила та процедури, деструктивно впливає на формальні та неформальні конструктивні політичні інститути.

Інформаційна база дослідження: Конституція України, акти загального та індивідуального характеру національного законодавства, чинні та ратифіковані міжнародні договори та спеціалізовані та побічні документи Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу, які стосуються окремих аспектів міжнародно-правового регулювання боротьби з корупцією у світі.

Елементи наукової новизни полягають в проведенні аналізу стану політичної корупції в Україні та діяльності спеціалізованих антикорупційних

органів, в процесі роботи змодельовано та розроблено напрями удосконалення правового забезпечення протидії корупції в Україні.

Практична значущість дослідження дослідження полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані у подальших дослідженнях у сфері політичної корупції та антикорупційної діяльності в Україні.

Апробація кваліфікаційної роботи. Підсумки розглянутої теми кваліфікаційного дослідження та основні її положення були оприлюднені на XIII Міжнародної науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених, магістрів *«Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи (секція: Менеджмент, публічне управління та адміністрування)»*: у ДДАЕУ, м. Дніпро у жовтні 2022 року; в рамках Міжнародної науково-практичної конференції *«Механізми управління розвитком територій»* у ПНУ, м. Житомир, 2022 р. та VI Міжнародній науково-практичній конференції *«Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі»* 08.12.2022 року, м. Київ.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох взаємопов'язаних розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок, з них основного тексту 61 сторінка, списку використаних джерел налічує 6 сторінок, додатки викладені на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БОРОТЬБИ З ПОЛІТИЧНОЮ КОРУПЦІЄЮ

1.1. Особливості формування засобів боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади

Розуміння побудови ефективної правової держави пов'язане з подоланням корупції в органах влади та керівництві держави. Основи корупції базуються на поганому законодавстві, базуються на збоях фінансової системи та поширюються через відсутність належного контролю за діяльністю посадовців, органів державної влади та місцевого самоврядування. Боротьба з корупцією є головним завданням влади в країні, оскільки вона повністю перешкоджає проведенню будь-яких позитивних реформ в Україні.

Кожен президент нашої країни завжди називав корупцію основною проблемою українського суспільства. Кожен намагався це подолати, але не міг. Також Верховна Рада України прийняла закони щодо боротьби з корупцією. Проте досі не зроблено жодних суттєвих практичних кроків для вирішення цієї проблеми, а тому бажаних результатів не досягнуто. Корупція широко поширена в Україні та є основною перешкодою для її демократичного та економічного розвитку.

Корупція залишається однією з актуальних проблем у вирішенні проблем українського суспільства.

Згідно з даними міжнародної організації Transparency International [1, с. 110–116], на початок 2020 року Україна належить до когорти країн з найбільшою поширеністю корупційних діянь. Негативне сприйняття корупції нашою спільнотою можна пояснити відсутністю відчутних реформ у сфері протидії корупції. У свідомості громадян за останні кілька років корупція стала абстрактним поняттям, яке існує саме по собі. Про неї всі говорять і сперечаються, але безрезультатно. Для багатьох політиків боротьба з корупцією є звичайним піаром. Однак переважній більшості громадян важко уявити, що

таке «корупція», оскільки це поняття охоплює багато різних проявів слабкості людської природи.

Корупція є одним із основних чинників, що перешкоджають ефективному функціонуванню органів державної влади, що порушує стабільність держави. Небезпека корупції є серйозною перешкодою для розвитку України. Корупція загрожує національній безпеці та демократичному розвитку країни. Тому дана проблема є актуальною. Існує серйозна проблема поширеної корупції серед посадових осіб державної та місцевої влади [25, с. 491–493].

Негативний вплив корупційних діянь на формування громадянського суспільства в Україні стає дедалі відчутнішим і нині становить серйозну загрозу національній безпеці держави. Починаючи з порушення службових обов'язків, корупція провокує порушення інших суспільних відносин: перешкоджає здійсненню важливих соціально–економічних реформ, підкреслює соціальну нерівність громадян, збільшує соціальну прірву в суспільстві, порушує основні принципи соціальної справедливості, порушує принципи соціальної справедливості, ускладнює доступ громадян до універсальних соціальних фондів [17, с. 18–23].

Корупція та бюрократія сьогодні займають значне місце в нашій країні. Вони торкнулися практично всіх державних органів та сфер їх діяльності, звели до нуля рівень довіри до державних інституцій з боку населення та міжнародної спільноти. Прояви корупції в органах державної влади знищують авторитет усіх її працівників. Справедливість як універсальний регулятор суспільних відносин дискредитується корупцією та перетворює її на спосіб задоволення приватних та корпоративних інтересів. Корупція повністю змінює суть діяльності всієї державної влади.

В Україні термін «політична корупція» увійшов до політичного лексикону у 2006–2009 роках. Політична корупція в Україні протягом усіх років незалежності була більшою чи меншою мірою атрибутом діяльності політичних акторів; воно охоплювало всі гілки та інститути державної влади, органи місцевого самоврядування. Таке незаконне явище, безперечно, є

перешкодою для демократичного розвитку нашої держави. «Політична корупція від девіантної поведінки поступово стала нормою відносин у державних та політичних колах. У системі влади сформувалися «ієрархічні корупційні піраміди» та «замкнуті корупційні цикли», до яких залучено представників різних інститутів влади. Ґрунтом для політичної корупції є діяльність найпотужніших фінансово–промислових груп та структур тіньової економіки, які мають достатні ресурси для тіньового фінансування політики та таким самим впливом на уряд» [17, с 20].

Масштаби політичної корупції в Україні неминуче визначають пошук шляхів запобігання таким деструктивним практикам у політиці. Насамперед йдеться про цілісний механізм як систему способів протидії проявам політичної корупції у таких сферах, як фінансування партій, передвиборчі кампанії, лобювання та ін. (див.Додаток В)

Вже на третьому десятилітті незалежної України політиків та державних діячів всіляко захищають від політичної відповідальності. До Революції Гідності канали впливу громадян на владу були практично перекриті. Система виборів до парламенту та більшість органів місцевого самоврядування не дозволяла виборцю впливати на їхній особовий склад. Реалізувати право громадян на організацію та проведення референдумів, а також провести процедуру імпічменту глави держави або залучити народного депутата до кримінальної відповідальності було практично неможливо. Вразливими для політичної корупції виявилися суди та правоохоронні органи, на які, навпаки, мало покладатися завдання протидії політичній корупції. Значна кількість проблем залишилася досі і набула нових обрисів.

«Безумовним кроком України вперед є запровадження державного фінансування політичних партій та порядку контролю за їхніми фінансовими та іншими матеріальними активами (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань запобігання та протидії політичній корупції», 2015 р.) [45]. Такий нормативно–правовий механізм покликаний нівелювати вплив олігархічних груп на формування партійних списків, коли

залежність політичних партій від приватних інвесторів перетворювала ці партії, за правильним визначенням С. Кустової [35], на «античних клієнтів», які служать інтересам спонсора. Таким чином, право на державне фінансування мають партії, які на останніх парламентських виборах отримали не менше 2% голосів від загальної кількості голосів, поданих за всі виборчі списки кандидатів у народні депутати України у загальнонаціональному багатотисячному голосуванні [35].

Поруч із посиленням держпідтримки стандартизувалося і запровадження партійної фінансової звітності. «Це дозволило отримати доступ до інформації про фінансове становище, матеріальні активи всіх (не тільки парламентських) політичних партій, про їх основних спонсорів. Постало питання про відповідальність за порушення порядку внесення чи отримання внеску на підтримку політичної партії, держави вирішено питання фінансування статутної діяльності політичної партії, фінансового (матеріального) забезпечення передвиборчої агітації чи агітації на всеукраїнському чи місцевому референдумі, питання подання фінансового звіту про надходження та використання коштів виборчого фонду, регламентується партійний звіт про майно, доходи, витрати та фінансові зобов'язання. Частиною такого механізму є визначення, зокрема, максимальної суми внеску на підтримку партії громадянина України протягом одного року» [35, с. 2–42].

Складовою частиною антикорупційного механізму також є вимога щодо проведення аудиту: внутрішнього (для всіх партій) та зовнішнього (для учасників виборів та партій, які отримують державне фінансування). Для запобігання можливим зловживанням сторона має право укласти договір на проведення аудиту з однією і тією ж аудиторською фірмою не більше ніж на три роки поспіль. Передбачено щоквартальну публікацію звітів партією на своєму сайті на додаток до звітності перед Національним агентством щодо запобігання корупції [35, с. 2–42] (звіт також публікується на сайті Агентства).

Тому «з ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань запобігання та протидії політичній

корупції» розпочалася реформа прозорості та підзвітності фінансів політичних партій. Але запровадження таких змін стосувалося лише окремих проявів корупції у політиці. Навіть усередині партій, яким приділяється найбільша увага, залишається багато корупційних пасток» [43].

Таким чином, з 2016 року провідні українські партії, які здебільшого є проектами власників великого капіталу, змушені враховувати нові вимоги до антикорупційного законодавства. Внутрішня протидія цьому була помітна вже під час обговорення можливих законодавчих змін: тоді була протидія появі цього антикорупційного механізму – представники чотирьох парламентських фракцій пропонували альтернативні законопроекти.

На жаль, більшість українців не знають про запровадження державного фінансування партій; очевидно, проблема полягає у рівні недостатньої інформаційної кампанії щодо нововведень. Поінформована частина громадськості свідчить, що основною причиною відсутності підтримки ідеї державного фінансування є недовіра до політичних партій. Більшість українців переконані, що діяльність національних політичних партій не відповідає демократичним стандартам, оскільки вони захищають не інтереси народу, а інтереси своїх лідерів та фінансово–промислових груп. В результаті переважає думка, що ці об'єднання громадян мають фінансуватись за рахунок членів та прихильників–спонсорів партій.

Перший звітний рік для партій (2016) виявив тривожну тенденцію: «із 352 зареєстрованих партій більше 100 не відзвітували, а серед тих, хто звітував, понад 75% представили так звані «нульові» звіти» [35, с. 10]. Можна припустити, що причина у незначних розмірах санкцій до порушників за неподання звіту, тому порушується питання про перегляд цих санкцій для заохочення політичних партій до виконання вимог законодавства «про фінансову звітність» політичних партій унеможлиблює фіксацію порушення вимог законодавства щодо фінансової звітності – необхідна присутність представника політичної партії У цій ситуації доцільно ввести градацію санкцій за неподання фінансової звітності вгору на можливість анулювання свідоцтва

про реєстрацію політичної партії. Слід зазначити, що у 2017 році, згідно з інформацією на сайті Національного агентства із запобігання корупції, 210 партій повідомили, а 142 не повідомили [35, с. 10]. У 2019 році свої звіти подали 275 партій. Таким чином, 72 партії так і не прозвітували про свою діяльність навіть за 2019 рік.

Ми можемо констатувати: «1) із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії політичній корупції» [45] розпочалася реформа прозорості та підзвітності фінансів політичних партій; 2) вже за короткий час запровадження нових було зафіксовано спроби нівелювання, невиконання антикорупційного законодавства партіями, оскільки в Україні склалася стійка та непрозора система фінансування політичних партій та виборчих кампаній, коли більша частина доходів та витрати партій пішли до «чорної каси». У результаті більшість партій та їхні кандидати потрапили у залежність не від виборців, а від олігархів» [43].

Звісно ж, що ухваленого Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань запобігання та протидії політичній корупції», який насамперед стосується політичних партій, недостатньо. Необхідно терміново ухвалити окремий комплексний закон щодо запобігання та протидії політичній корупції, який регулював би широкий спектр можливих протиправних дій корупційного характеру в політиці та способи їх запобігання, а також прописав би можливості громадського контролю за реалізацією цього закону [43].

Крім цього, варто згадати Закон України «Про державну службу» [44], який прямо передбачає заборону корупційних дій працівникам державної служби та регламентує міри дисциплінарної відповідальності таких працівників.

Ми згодні з українським дослідником М. Мельником [33] у тому, що боротьба з політичною корупцією можлива за умови системного підходу (превентивні, правоохоронні та репресивні заходи). Серед засобів боротьби з

політичною корупцією: 1) демократичні та чесні вибори; 2) реальне відокремлення політики від бізнесу; 3) затвердження незалежного, компетентного та неупередженого суду; 4) запровадження дієвого громадського контролю за діяльністю політичних суб'єктів та забезпечення політичної та правової відповідальності за їх антигромадські, аморальні та протиправні дії та рішення; 5) зміцнення морально–психологічного імунітету суспільства до корупції та антикорупційної мотивації громадян. «Наявність політичної волі керівництва держави має виняткове значення. Приклад Сінгапуру тому є підтвердженням. Від цієї волі залежить ефективність інших антикорупційних чинників» [33, с. 67–72].

Зазначимо, що поняття «політична корупція» в Україні не визначено на законодавчому рівні, що призводить до розмитого розуміння її суб'єктів, видів протиправних дій тощо. Поняття політичної корупції охоплює вузьке коло протиправних дій: збут місць у виборчих списках чи продаж народними обранцями свого голосу за якусь законодавчу ініціативу, порушення порядку фінансування політичної партії тощо. У той же час у політиці існує безліч інших дій, які можна кваліфікувати як корупційні. Наприклад, використання прем'єр–міністром інформації, відомої йому у зв'язку з його перебуванням на посаді, на користь партії, до якої він належить. Натомість Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії політичній корупції»[45] стосується насамперед політичних партій. Тобто багато можливих проявів політичної корупції цим законом не регулюються. Навіть щодо політичних партій регулюються лише окремі прояви корупції, пов'язані із непрозорим фінансуванням [1, с. 110–116].

Про намір боротися з політичною корупцією в Україні свідчить і так розгалужена система антикорупційних органів і установ, а саме:

– «органи боротьби з корупцією: Національне агентство із запобігання корупції (НАЗК) [45], Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) [55] та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) [57]. Департамент з питань запобігання політичній корупції діє у складі НАКС, який здійснює

контроль за дотриманням законодавства про фінансування політичних партій, встановленого порядку отримання та використання коштів виборчого фонду, вжиття заходів щодо осіб, у діях яких є ознаки правопорушень у цій сфері»;

– у 2017 році у парламентському комітеті із запобігання та протидії корупції створено підкомітет із запобігання та протидії політичній корупції. Його завданням є моніторинг діяльності державних органів у межах їх повноважень у сфері запобігання та протидії політичній корупції, аналіз практики застосування законів України («Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань запобігання та протидії політичній корупції» [45], тощо).

Також існує низка громадських ініціатив та інститутів, які спрямовують свою діяльність на боротьбу з політичною корупцією: Transparency International – Україна, Всеукраїнський рух проти політичної корупції «Під контролем», аналітична та ресурсна організація «Ейдос Центр політичних досліджень та аналітики», антикорупційна громадська організація "Антикорупційний центр", Центр політико–правових реформ, громадська організація "Комітет виборців України", Громадський рух "Чесно" та ін. [6, с. 57–67].

Таким чином, засоби боротьби з корупцією формувались поступово у зв'язку з підвищенням корупційних проявів у сфері публічного управління. Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії політичній корупції» [35] розпочалася реформа прозорості та підзвітності фінансів політичних партій; 2) вже за короткий час запровадження нових було зафіксовано спроби нівелювання, невиконання антикорупційного законодавства партіями, оскільки в Україні склалася стійка та непрозора система фінансування політичних партій та виборчих кампаній, коли більша частина доходів та витрати партій пішли до «чорної каси». У результаті більшість партій та їхні кандидати потрапили у залежність не від виборців, а від олігархів.

1.2. Методичні основи боротьби з політичною корупцією

Щоб знизити загрозу національній безпеці від катастрофічного зростання рівня корупції, потрібна термінова реалізація комплексної та ефективної антикорупційної політики.

Антикорупційна політика є реакцією у відповідь на корупційні процеси, що існують у певний період у державі та/або прогнозовані в майбутньому. До того ж слід звернути увагу на те, що саму державну політику слід розуміти як сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень та дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) та системи державного управління розвитком країни [13, с. 69-73]. Слід зазначити, що багато вчених роблять припущення, що державна антикорупційна політика – це комплекс заходів, спрямованих на протидію корупції у вузькому розумінні та запобігання корупційним проявам у широкому розумінні. З цього погляду логічним видається визначення державної антикорупційної політики як сукупності взаємопов'язаних дій системи органів державної влади щодо розробки та реалізації цілей, завдань, принципів та стратегічних напрямів вирішення проблем у сфері запобігання та протидії корупції, які наводить В. Соловйов [43, с.103]. Також науковець наголошує, що метою державної антикорупційної політики є створення та організація дієвої системи запобігання та протидії корупції, виявлення її передумов та усунення наслідків, а також визначення шляхів забезпечення незворотності покарання за вчинення корупційних дій.

У практичній площині антикорупційна політика полягає у розробці та здійсненні різнобічних та послідовних заходів держави та суспільства в межах прийнятих державою основ Конституційного устрою щодо усунення (мінімізації) причин та умов, що породжують та живлять корупцію у різних сферах життєдіяльності. Вона має стати невід'ємною частиною базової стратегії розвитку держави, розгорнутої у різних напрямках та пріоритетах: державно-

політичному, соціально-економічному, державно-правовому, суспільно-цивільному, соціокультурному.

Багато факторів успішної протидії корупції та ефективної боротьби з нею відомі та давно апробовані. Це насамперед відкритість органів державної влади, прозорість та зрозумілість процедур ухвалення державних рішень, деперсоналізація взаємодії громадян та чиновників, дієві механізми громадського контролю, незалежність засобів масової інформації та судової системи, невідворотність покарання за корупційні діяння, зниження адміністративних бар'єрів тощо. Істотною підставою боротьби з політичною корупцією стає громадська участь та контроль в управлінні.

Новим різновидом організаційної форми громадянської участі має стати саме електронне управління, реалізація якого мотивує соціальну активність, оскільки дає можливість широкому загалу бути почутими державними органами влади та безпосередньо звертатися до них. Формування та дію електронного управління «G2C» (уряд – суспільство) забезпечить більшу прозорість роботи державних органів, що суттєво сприяло б зменшенню корупції, а також активнішому залученню громадськості до участі в електронному управлінні для організації громадського контролю за здійсненням державою своїх функцій [34].

Йдеться про участь громадян в обговоренні законопроектів та формуванні національної експертної мережі, що має сприяти формуванню єдиних стандартів прийняття ефективних управлінських рішень. Практичне впровадження в Україні електронного управління відбулось у Львівській області у серпні 2019 року. Ініціатором нововведення виступили обласні органи влади.

Реалізація основних напрямів протидії політичній корупції неможлива без дотримання таких принципів:

- справедливості;
- прозорості;
- неупередженості;

- недопущення конфлікту інтересів;
- політичної нейтральності;
- дотримання норм і правил службової та професійної етики та низки інших.

Головними індикаторами того, що розроблена система протидії корупції успішно реалізується, будуть такі чинники: задоволеність громадян соціально-економічним благополуччям у суспільстві, розвиток науково-технічного прогресу, політична стабільність у країні [16, с. 11].

Боротьба з корупцією зазвичай полягає у застосуванні системи, що будується, на узагальнених вище принципах і можливих заходах (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Принципи та заходи попередження та протидії політичної корупції

Принцип	Можливі заходи
Прозорість	Ведення звітності (доходів та витрат) Звіти перед наглядовим органом та громадськістю Відкритість пожертв понад певної суми
Обмеження на:	Державне фінансування Пожертвування від юридичних та/або фізичних осіб Пожертви від іноземних осіб та організацій Членські внески Витрати
Заборони на:	Зловживання адміністративними ресурсами Витрати коштів, виділених на виборчу кампанію, на потреби партії і так далі
Нагляд	Аудит
Санкції за	Порушення під час звітування, інформування, недотримання обмежень, порушення заборон

Проблема боротьби з політичною корупцією може посилюватися слабкістю інститутів громадянського суспільства, особливо політичними партіями, які здійснюють у розвинених демократіях постійний антикорупційний аудит соціальної та економічної політики держави.

Низький рівень інституціоналізації партійної політики призводить до зростання політичної нерівності, порушення принципів плюралізму, посилення політичної корупції.

Відповідно, базовою метою антикорупційної політики в Україні має стати зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав та законних інтересів

громадян, суспільства та держави від загроз, пов'язаних із корупцією, шляхом реалізації антикорупційних механізмів та відповідних завдань.

До ключових завдань антикорупційної політики держави слід віднести такі [47]:

- запобігання корупційним правопорушенням;
- створення правового механізму, що перешкоджає підкупу осіб, які мають публічний статус;
- забезпечення відповідальності за корупційні правопорушення у всіх випадках, прямо передбачених нормативними правовими актами;
- відшкодування шкоди, заподіяної корупційними правопорушеннями;
- моніторинг корупційних факторів та ефективності заходів антикорупційної політики;
- формування антикорупційної суспільної свідомості;
- сприяння реалізації прав громадян та організацій на доступ до інформації про факти корупції та корупційні фактори, а також на їхнє вільне висвітлення у засобах масової інформації;
- створення стимулів до заміщення державних посад, посад державної та муніципальної служб непідкупними особами [47].

У корупції як соціальному явищі беруть участь дві сторони – апарат державного управління та громадяни. Спроби одностороннього вирішення проблеми шляхом припинення корупційної поведінки державних чиновників не дають позитивних результатів. Попит на корупційні дії чиновника формується у суспільному середовищі, яке дуже чутливе до бюрократичних бар'єрів та недосконалості законодавства у процесі вирішення своїх корисливих проблем [56, с. 14]. Зазначені деструктивні процеси спричиняють необхідність налаштувати всі державні механізми для протидії корупції, максимально підключивши до цього процесу все українське суспільство.

Подібного погляду дотримується і дослідник І. Кушнар'єв [27]. Він стверджує, що антикорупційна діяльність відноситься до сфери державного

управління, проте антикорупційна політика держави здійснюється як через систему державного управління, так і через недержавні інституції. Несформованість демократичної системи контролю державним управлінням є підставою для здійснення чиновниками корупційних дій, довільного та безмежного лобіювання політиками та бізнесменами кланових рішень у парламенті та уряді, ігнорування правових норм» [27, с. 58-69].

Ефективне виконання антикорупційної функції держави передбачає комплексне впровадження законодавчих заходів, організаційно-політичних заходів, соціально-економічних, заходів спрямованих на налагодження взаємодії зі структурами громадянського суспільства та на міжнародне співробітництво, превентивних заходів, спрямованих на профілактику корупційних дій посадових осіб та підвищення кваліфікації в українському суспільстві. Системність зазначених заходів може виражатися у реалізації кількох одноразових конкретних програм чи заходів, вкладених у запобігання корупції чи реалізації антикорупційної стратегії держави.

На перший погляд переваги антикорупційної політики держави (стратегії) цілком очевидні, але стратегія має і свої певні недоліки. Головний із них – суттєві фінансові витрати державного бюджету. Однак стабільна протидія корупції у довгостроковій перспективі відшкодовує себе економічно, маючи при цьому моральний та політичний зміст. Другий недолік стратегії антикорупційної політики (особливо у частині, спрямованій на формування антикорупційних умов) полягає в тому, що вона на етапі становлення не має активної громадської підтримки. Так, масовому усвідомленню у будь-якій країні зрозуміліше «репресивна стратегія». І навпаки, система усунення причин, яка є витратними заходами, такими як антикорупційна освіта або створення спеціалізованого органу, відповідального за проведення антикорупційної політики, виявляється непривабливою.

І все ж переваги антикорупційної політики, безперечно, великі.

По-перше, це найбільш ефективна стратегія у тому сенсі, що вона здатна знизити рівень корупції в країні та принести прямий економічний ефект.

По-друге, ця політика спрямована на тривалі результати (ефект є навіть тоді, коли відповідна політика активно не проводиться якийсь час.)

Як правило, стратегії щодо системного усунення причин та явищ корупції досить стандартні і за час проходження проб та помилок стали практично універсальними.

Антикорупційна політика держави з погляду системного підходу виступає невід'ємною частиною управління державою, що дозволяє екстраполювати на це явище різноманітність методів та прийомів державного управління.

Методи державного управління, які застосовуються при формуванні та реалізації антикорупційної політики держави, залежать від стратегії та тактики протидії корупції в Україні, а також від стратегії соціально-економічних перетворень та зумовлюють вжиття відповідних заходів [43]. Виходячи з накопиченого досвіду, заходи антикорупційної політики держави можна поділити на дві досить спільні групи.

До першої групи входять заходи прямого впливу – заходи боротьби з існуючими проявами корупції: широке висвітлення корупційних діянь та формування негативної громадської думки щодо цього явища; застосування принципу обов'язковості відповідальності за корупційні діяння, незалежні від соціального статусу особи; удосконалення антикорупційного законодавства; врегулювання приватновласницьких відносин.

Другу групу утворюють заходи непрямого впливу та превентивні заходи – заходи щодо усунення причин та умов виникнення корупційних дій та заходи щодо виявлення та руйнування «зон підвищеної ризикованості». Насправді ж варіанти протидії корупції набагато більше. Існуюча реальність зобов'язує повному поглянути на арсенал засобів, які можуть протистояти корупційній небезпеці. У цьому слід зазначити, що вибір сукупності заходів залежить від характеру реформування (швидкого чи поступового), концептуальних підходів до характеру реформування (механістична, маржиналістська, структурна). Обрання конкретної концепції залежить багатьох чинників, а найважливішим є

політичний – стратегія перетворень, визначена владою. При виборі сукупності заходів протидії корупційним проявам необхідно враховувати і те, що елементи адміністрування присутні у будь-якому методі, оскільки процес виконання здійснюється та контролюється уповноваженим державним органом та його посадовими особами [27, с. 58-69].

На нашу думку, для забезпечення ефективності антикорупційної політики в Україні необхідно дотримуватись таких стратегічно спрямованих антикорупційних напрямів реформування:

1. Антикорупційна освіта суспільства.
2. Прозорість судової системи та системи державного управління.
3. Створення національної антикорупційної коаліції.

Системна стратегія боротьби з явищем корупції повинна постійно доповнюватися необхідними новими елементами, такими як прийняття кодексів етичної поведінки посадових осіб (як на державному рівні, так і на рівні конкретної організації), прийняття необхідних нормативних документів на законодавчому рівні, розробка антикорупційних програм для окремих регіонів на основі національної антикорупційної стратегії, проведення просвітницької роботи з питань протидії корупції та ін.

Корупція в Україні, перетворившись на систему суспільних відносин, становить загрозу національним інтересам країни. Надзвичайно високий рівень корупції в нашій країні призводить до порушення прав власності, упередженості вітчизняної суддівської системи та неефективності законодавчого процесу. Тим часом антикорупційні заходи, які вживаються в нашій країні, малоефективні. Влада в країні неодноразово і голосно заявляла про необхідність боротьби з корупцією, розроблялися програми та стратегії подолання цього явища, здійснювалися окремі жорсткі кроки в цьому напрямку, але значного позитивного ефекту вони не принесли [33, с. 150-155].

Вчені зазначають [33; 34], що в Україні антикорупційна політика підміняється імітацією. У нашій країні кожна нова хвиля антикорупційної риторики будується за схожою схемою, що включає:

- постановку під сумнів (заперечення) результатів та напрацювань попередників у боротьбі з корупцією;
- створення консультаційних органів, відповідальних за розробку антикорупційної політики;
- обговорення та прийняття концепцій та стратегій боротьби з корупцією, іноді законопроектів, більшість яких не реалізується;
- проведення показових, кон'юнктурних акцій правоохоронних органів щодо переслідування корупціонерів, як правило, представників опозиції чи чиновників середнього та низового рангу;
- проведення показових та несистемних акцій, спрямованих на реформу правоохоронних органів, зокрема ліквідацію Державна автомобільна інспекція, реформу Митної служби, однак оскільки політики не бажають відмовлятися від можливості використовувати правоохоронні органи у своїх політичних цілях, реформа останніх не відбувається.

Це пояснюється недостатньою політичною волею керівництва країни, недосконалістю законодавства, відсутністю демократичних традицій та цивілізованої ринкової економіки, слабким рівнем розвитку громадянського суспільства, недоліками у роботі правоохоронних органів, прокуратури та судової системи у напрямку мінімізації корупційних проявів, а також недостатньою ефективністю державного механізму протидії корупції, яка терміново потребує вдосконалення.

Антикорупційні заходи держави мають реалізовуватися з урахуванням наступних основоположних принципів: законності; гласності та прозорості; пріоритетності служіння державі; всеосяжності; перманентності; колегіальності у всіх випадках ухвалення життєво важливих для населення рішень; цілеспрямованості; наукової обґрунтованості; економічної доцільності; превентивності; цільового використання видатків з бюджетів усіх рівнів на реалізацію антикорупційних заходів та відповідальності за їх використання; формування коаліцій громадянського суспільства, бізнесу та уряду для протидії корупції; партнерства у відносинах між державними, некомерційними та

громадськими структурами у протидії корупції; відкритості та доступності інформації про реалізацію антикорупційних заходів та про діяльність суб'єктів, що їх реалізують; дотримання векторів консолідації суспільства та євроінтеграції держави; патріотизму та детермінації національних інтересів; відповідності пріоритетних напрямів державних антикорупційних заходів національної безпеки [32, с. 25-57].

Це свідчить про те, що антикорупційна боротьба має бути не тимчасовою акцією, не мірою одного Указу, а постійною та цілеспрямованою складовою державної політики.

Протидія корупційним проявам є лише складовою більш глобальної боротьби за створення ефективної, чесної та дієвої системи управління. Тому реформатори мають спрямувати зусилля не так на протистояння корупції як такої, як на усунення її негативного впливу на суспільство загалом.

Кожен із наведених принципів буде дієвим лише у системі з іншими. У їхній комплексній дії створюються умови високоризиковості корупційної діяльності. В іншому випадку корупція сприйматиметься в суспільстві як малоризикова та високоприбуткова діяльність, що дозволяє надійно та швидко вирішувати проблеми.

Зазначені особливості зумовлюють дотримання наступних умов:

1. Дотримання та реалізація принципу «Рівність усіх перед законом та судом» [30]. На жаль, трапляються випадки так званого виборчого застосування законодавства, коли закон для одних працює, для інших немає. Окремі судді, державні службовці, працівники правоохоронних органів також зазнають корупції. Гарантією дотримання цього принципу є антикорупційна активність громадян – висвітлення корупційних процесів у ЗМІ, зокрема, присутність на судових процесах представників ЗМІ, громадськості; подання звернень до прокуратури та інших правоохоронних органів.

2. Забезпечення чіткої правової регламентації діяльності державних органів, законності та гласності такої діяльності, державного та громадського контролю над нею. Це забезпечується залученням до антикорупційної

діяльності організацій громадянського суспільства, формування правової свідомості та правової культури у сфері дотримання антикорупційного законодавства. Було б доцільно створити ефективний механізм розслідування корупції нормативних правових актів, створити систему громадського контролю за витрачанням бюджетних коштів, передати певні дозвільні функції інституціям громадянського суспільства, запровадити заходи щодо мінімізації обігу грошей та протидії легалізації незаконно отриманих коштів.

3. Удосконалення структури державного апарату, кадрової роботи та процедури вирішення питань, що стосуються законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Здійснення чіткої правової регламентації форм та механізмів взаємодії державних органів та суб'єктів підприємництва, а також процедур, що сприяють прозорості прийняття судових рішень та своєчасності їх виконання.

Перелічені принципи та антикорупційні умови повинні визнавати та забезпечувати:

- допустимість обмеження права і свободи посадових та інших осіб, уповноважених виконання державних функцій, і навіть осіб, прирівняних до них;
- відновлення порушених прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, ліквідацію та попередження шкідливих наслідків корупційних правопорушень;
- особисту безпеку громадян, які допомагають у боротьбі з корупційними правопорушеннями;
- неприпустимість делегування повноважень на державне регулювання підприємницької діяльності фізичним та юридичним особам, які здійснюють таку діяльність, а також контроль за нею.

Звичайно, очікувати, що реалізація антикорупційної політики може зустріти опір на різних рівнях адміністративної ієрархії. Це зумовлює необхідність спрямовувати зусилля щодо покращення вітчизняних антикорупційних законів та інституційної системи, а також враховувати

необхідність популяризації антикорупційних практик у приватному секторі та підвищувати рівень довіри до дій влади з боку суспільства [30, с. 120].

Антикорупційна політика держави має реалізовуватись за такою схемою: сильна політична воля втілюється у стратегію антикорупційної протидії, прагматизм та швидкість, що обов'язково має призвести до швидкого досягнення результатів, які, у свою чергу, сприятимуть зміцненню політичної волі подальшої протидії корупції.

Для досягнення позитивного результату у цьому напрямі необхідне дотримання таких умов [32, с. 25-57]:

- 1) чітко виражене прагнення політичного керівництва країни боротися з будь-якими проявами корупції;
- 2) безумовне виконання вимог антикорупційного законодавства
- 3) приділення основної уваги профілактиці корупції, спрямованої на радикальне викорінення умов, що її породжують;
- 4) перетворення корупції на сферу підвищеного ризику та низької рентабельності, створення та впровадження в дію некорупційних схем взаємодії громадян з державними інститутами;
- 5) зменшення регуляторного тиску держави на бізнес;
- 6) забезпечення правових умов для інформаційної прозорості та відкритості діяльності влади, встановлення громадського контролю за нею;
- 7) налагодження партнерських відносин між владою та громадянським суспільством у сфері мінімізації корупційних проявів.

Реалізація такого державно-управлінського механізму має стати загальнонаціональною справою.

Також ефективність протидії корупції залежить від створення єдиної та комплексної системи уповноважених суб'єктів, покликаних забезпечити виявлення, досудове розслідування та запобігання корупційним правопорушенням.

Нормативно-правовою основою діяльності щодо протидії корупції є: Конституція України [24]; міжнародні договори, згода на обов'язковість яких

надана Верховною Радою України; Закон України «Про запобігання корупції»[45]; Закон України «Про державну службу» [46] та інші закони України, а також ухвалені відповідно до них інші нормативно-правові акти.

Крім цього, 20 червня 2022 р. Верховна Рада України ухвалила Антикорупційну стратегію, яка діятиме до 2025 року [39].

В основу розробки Стратегії покладено 5 основних принципів:

1. Оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування. Зокрема, передбачено позбавлення органів влади надмірних повноважень та усунення дублювання їх функцій.

2. Зниження «людського фактора» та збільшення прозорості та ефективності у відносинах держави з громадянами та організаціями. Цього 3. вдасться досягти завдяки запровадженню правил загальної адміністративної процедури та цифровізації більшості процесів та послуг [8, с. 91-95];

3. Створення зручних та законних альтернатив корупційним практикам;

4. Забезпечення ефективного державного контролю за дотриманням публічними (державними) службовцями правил моральної поведінки та вимог антикорупційного законодавства;

5. Забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення.

Цей документ можна вважати одним із найважливіших у сфері запобігання корупції, оскільки він фактично не втрачає актуальності, оскільки Стратегія постійно оновлюється та вказує на найбільш масштабні проблеми у корупційному вимірі.

На основі вищесказаного можна зробити такі висновки.

Масштаби корупції в Україні зменшуватимуться лише тоді, коли і влада, і суспільство боротимуться не лише з наслідками цього явища, а й з його причинами. На цьому шляху необхідно і цілком можливо подолати спротив корумпованих чиновників. Однак рушійною силою має бути чітке усвідомлення того, що чесних людей набагато більше, ніж корупціонерів.

Тільки об'єднавши зусилля влади та суспільства, Україна зможе досягти значних результатів у подоланні корупції.

На нашу думку, першочерговими напрямками удосконалення антикорупційної політики України є:

- завершення адаптації законодавства України до вимог ЄС.
- Запровадження комплексу заходів, спрямованих на підвищення авторитету державної служби;
- забезпечення прозорості у діяльності державних органів (з огляду на низький рівень довіри громадянського суспільства до влади слід забезпечити прозорість у діяльності державних органів та органів, на які державою належить здійснення антикорупційної політики, а також сприяти громадським організаціям у доступі до інформації та можливості широкого обговорення якості державного управління на всіх рівнях влади).

Таким чином, йдеться як про створення механізмів, що дозволяють знизити масштаби корупції в короткостроковому плані, так і про розробку та проведення антикорупційної політики як постійно діючої органічної функції держави. У цьому ефективність цієї функції значною мірою залежатиме від цього, наскільки активно у її реалізації візьмуть участь структури громадянського суспільства.

Отже, методичною основою протидії корупції є насамперед нормативні акти, покликані попередити корупційні прояви та забезпечити ефективну боротьбу з ними. Серед них можемо виділити Закони України «Про запобігання корупції» [45], «Про державну службу»[46] та Національну антикорупційну стратегію [47].

Таким чином корупція існує в будь-якому суспільстві, хоча існують різні рівні прийняття корупції населенням різних країн. Спільне для всіх те, що сама корупція як явище засуджується у будь-якій культурі. Це негативне явище суспільно-політичного та економічного характеру. Поняття корупції належить до категорії складних, багатоаспектних, а розкриття його сутнісного змісту дослідники підходять із різних позицій.

У політичному та управлінському аспектах корупцію можна розглядати як спосіб боротьби за владу, як спосіб існування влади або як характерну рису політичного режиму. У науковому дискурсі наголошується на важливій ознаці корупції – прихований таємний характер дії. Те, що не ховається від очей громадськості і допустимо з погляду суспільства, не має нічого спільного з корупцією.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ФОРМИ ТІНЬОВОЇ ВЛАДИ

2.1. Повноваження органів державної влади щодо запобігання та протидії корупції в Україні

Органи державної влади відіграють неабияку роль у забезпеченні протидії корупції, тому цілком доцільна їхня характеристика.

Національне агентство із запобігання корупції [51] відповідно до положень Закону України «Про запобігання корупції» [45] є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [45]. Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) [51] у межах, визначених цим та іншими законами, відповідальне перед Верховною радою України (далі – ВРУ) та підконтрольним їй та підзвітним Кабінету Міністрів України (далі – КМУ). Створено на підставі ухвали КМУ від 18 березня 2015 р. № 118 [45]. НАЗК притаманний ряд спеціальних ознак, що визначають його правовий статус, місце в системі суб'єктів запобігання та протидії корупції, а також специфіку діяльності [20]. (в додатку А визначено перелік органів державної влади у сфері антикорупційної політики)

Враховуючи правову природу та обсяг компетенції, в системі державних органів України НАЗК відведено роль превентивного антикорупційного інституту, відповідального за формування та моніторинг реалізації антикорупційної політики в державі, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, здійснення фінансового контролю за майновим станом публічних службовців та моніторингу політичних партій та реалізацію інших, визначених Законом та міжнародними зобов'язаннями України, превентивних антикорупційних механізмів, у тому числі забезпечення ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій

держави чи місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні чи пов'язані з корупцією правопорушення [10, с. 101-105].

У 2019 р. статус НАЗК суттєво змінено, тепер – це більше не колегіальний орган. Агентство очолює голова, який відповідає за результати діяльності інституції. Його призначає КМУ за новою процедурою на 4 роки без права переобрання. Кожен два роки три особи, делеговані міжнародними організаціями та визначені Кабміном, проводитимуть зовнішній аудит НАЗК. Висновок про неефективність діяльності НАЗК стане підставою для дострокового припинення повноважень Голови. Загалом, незважаючи на помірну критику, експертне середовище загалом позитивно оцінило вищезгадані зміни до законодавства з метою перезавантаження НАЗК [18, с. 10].

Наділивши НАЗК широким колом повноважень у відповідній сфері, законодавець прагнув створити потужний державний інститут, покликаний забезпечити ефективність функціонування «попереднього» рубежу протидії корупції. У той же час аналіз перших років діяльності НАЗК дав експертам підстави констатувати, що стан виконання НАЗК покладеної на нього функції з виявлення та протоколювання правопорушень, пов'язаних з корупцією, не може розцінюватися як задовільний, що пояснюється низкою обставин і в результаті призводить до зниження результативності дії всього антикорупційного механізму держави [18, с. 61].

Особливістю НАПК як спеціально уповноваженого суб'єкта у структурі вітчизняного інституту запобігання корупції є спеціальний статус функціонування, а саме: по-перше, Національне агентство із запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України; по-друге, цей орган забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику; по-третє, Національне агентство з питань запобігання корупції є відповідальним перед Верховною Радою України та підконтрольне їй, проте підзвітне Кабінету Міністрів України; по-четверте, Національне

агентство із запобігання корупції утворюється Кабінетом Міністрів України, а питання його діяльності у Кабінеті Міністрів України подає голова; по-п'яте, Національне агентство із запобігання корупції є колегіальним органом. Принцип колегіальності полягає у спільному обговоренні питань, віднесених до компетенції цього органу, та прийнятті відповідного рішення, обов'язкового до виконання.

Слід зазначити, що щодо запобігання корупції тісно співпрацює з Верховною Радою України, беручи участь у парламентських слуханнях, коли розглядаються питання реалізації та впровадження нових засад антикорупційної політики.

Основні функціональні обов'язки посадових осіб Департамент моніторингу дотримання законодавства про конфлікт інтересів та інших обмежень щодо запобігання корупції НАЗК включають [23, с. 112]:

- здійснення моніторингу та контроль за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, отримання подарунків, дотримання обмежень, встановлених Законом України «Про запобігання корупції»[38], запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб;

- вжиття заходів щодо здійснення методичного та консультативного забезпечення виконання законодавства з питань моральної поведінки, отримання подарунків, дотримання обмежень, встановлених Законом України «Про запобігання корупції»[45], запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та прирівняних до них осіб;

- виявлення порушень, ініціювання питання про проведення службового розслідування, вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних чи пов'язаних з корупцією правопорушень, направлення іншим спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції матеріали, що свідчать про факти таких

правопорушень;

- підготовка матеріалів про звернення до суду з позовами (заявами) щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих (ухвалених) з порушенням встановлених Законом України «Про запобігання корупції»[45] вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів, ув'язнених внаслідок вчинення корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення;

- розгляд звернень та запитів (у тому числі на отримання публічної інформації) народних депутатів, громадських організацій, фізичних та юридичних осіб з питань, пов'язаних із діяльністю Департаменту;

- вжиття заходів щодо залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики;

- підготовка пропозиції щодо внесення змін до нормативно-правових актів з питань, що віднесені до компетенції Департаменту. Значний обсяг повноважень НАЗК стосується роботи з кадрами, громадськістю, співпраці з державними органами, неурядовими організаціями іноземних держав та міжнародними організаціями у межах своєї компетенції, зміст яких [23, с. 115]:

- у взаємодії з особами, які сумлінно повідомляють про можливі факти корупції або корупційних злочинів, інші порушення (обвинувачені особи), вживають заходів для їх правового та іншого захисту та притягають до відповідальності осіб, відповідальних за порушення їх прав на доступ до такої інформації;

- надання роз'яснювальної, методологічної та консультативної допомоги у застосуванні правових актів, що стосуються моральної поведінки, запобігання та вирішення конфліктів інтересів у діяльності осіб, уповноважених виконувати функції державного або місцевого самоврядування, та забезпечення рівності;

- інформування громадськості про заходи, реалізація яких спрямована на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції;

– залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики держави.

У випадках виявлення порушення вимог законодавства України щодо запобігання корупції НАЗК вносить керівнику відповідного органу, підприємства, установи або організації припис про усунення порушень законодавства, проведення службового розслідування та притягнення винного до відповідальності.

Відповідно до покладених повноважень НАЗК є уповноваженим органом, який складає адміністративні протоколи щодо порушення антикорупційних обмежень.

Національне антикорупційне бюро України Формування нових антикорупційних органів в Україні, зокрема, НАБУ як інституційної гарантії забезпечення прав та свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції, є важливим кроком до якісного покращення стану забезпечення прав та свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції в Україні [22].

НАБУ – це правоохоронний орган держави, якому доручено запобігати, виявляти, припиняти, розслідувати і розкривати корупційні злочини, що підпадають під його юрисдикцію, а також запобігати вчиненню нових злочинів. Місія НАБУ полягає в боротьбі з кримінальними корупційними злочинами, вчиненими високопосадовцями, уповноваженими здійснювати функції самоврядування штату або муніципалітету і становлять загрозу національній безпеці, а також у прийнятті інших заходів по боротьбі з корупцією, передбачених законом. Як державний правоохоронний орган, що не входить до жодної гілки влади (законодавчої, виконавчої чи судової), НАБУ володіє ефективними інструментами для ефективного реалізації державної антикорупційної політики. Цьому також сприяє встановлений законом адміністративно-правовий статус Національного антикорупційного органу [51, с. 9].

Незалежність НАБУ у його діяльності гарантується: – особливим порядком конкурсного відбору Директора НАБУ та вичерпним переліком

підстав для припинення його повноважень; конкурсними засадами відбору інших працівників НАБУ, їх особливим правовим та соціальним захистом, належними умовами оплати праці (ст.3 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [55]).

Відсутність чіткої визначеності структури та меж підслідності НАБУ, можливість її регулювання в «ручному режимі», а також недостатня обґрунтованість віднесення/невіднесення до підслідності НАБУ є чинниками, які негативно впливають на діяльність НАБУ, зокрема щодо ефективного використання його ресурсів у протидії елітній корупції. Крім того, це створює корупційні ризики у діяльності НАБУ та інших органів досудового розслідування [16].

Як результат, НАБУ перевантажено кримінальними провадженнями, які до того ж часто не мають судової перспективи або торкаються не найнебезпечніших корупційних злочинів. Зокрема, у 2019 році НАБУ зареєстровано 1207 кримінальних проваджень. При цьому за цей період до суду було направлено 67 обвинувальних актів, у тому числі 6 з угодою про визнання винності, 1 – у якій здійснювалося спеціальне досудове розслідування та 2 з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності. Протягом січня-квітня 2020 року НАБУ зареєстровано 287 кримінальних проваджень, а на кінець квітня цього року відповідно до відомостей ЄРДР у провадженні НАБУ перебувало 954 кримінальні провадження [16].

В цілому, на законодавчому та організаційному рівнях необхідно впровадити пріоритетну політику в діяльність НАБУ, яка повинна ґрунтуватися на виявленні основних напрямків і небезпечних проявів корупції. Через свою функціональну спрямованість та обмежені ресурси НАБУ має зосередити свою діяльність на виявленні, припиненні та розслідуванні найбільш небезпечних корупційних злочинів, які становлять основу елітної корупції. Ми говоримо про корупційні злочини, які:

- 1) мають системний характер;
- 2) відбуваються високопосадовцями посадової особи публічної влади;

3) поширені у ключових сферах реалізації публічної влади (сфери політики, управління фінансовими ресурсами, правосуддя, правоохоронна діяльність);

4) пов'язані з організованою злочинною діяльністю [15].

Дефініція та застосування саме таких пріоритетів дозволить НАБУ забезпечити найбільшу ефективність та результативність своєї діяльності. Також варто розуміти, що така пріоритетність має ланцюжковий характер, адже від неї напряду залежить діяльність Спеціальна антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд. Отже, визначення пріоритетів діяльності на початковому етапі (діяльності НАБУ) впливатиме на весь антикорупційний механізм держави [16].

Політика пріоритетів широко застосовується органами правопорядку за кордоном. Таку політику у своїй діяльності почало реалізовувати і НАЗК, яке у своїх стратегічних документах визначає як місце антикорупційної політики у системі національних пріоритетів, так і пріоритетні напрямки здійснення заходів у сфері антикорупційної політики (у частині запобігання корупції) [16].

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП) [57].

Міжнародна експертна група вважає, що на результативності роботи НАБУ суттєво позначаються його відносини з партнерами щодо протидії корупції в Україні, а саме – САП та НАЗК. З огляду на це експерти радили НАБУ подбати про організацію регулярних нарад як з САП, так і з НАЗК для того, щоб підтримувати необхідний рівень комунікації та взаємодії між цими відомствами [17, с. 82-87].

САП було створено як структурний підрозділ Генеральної прокуратури України та наділено повноваженнями здійснювати нагляд за дотриманням законів під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень у формі процесуального керівництва розслідуванням, підтримання державного звинувачення у суді у справах цієї категорії представництва інтересів громадян чи держави у суді. САП у системі органів є найнезалежнішим структурним елементом. Закон наділяє Генерального прокурора правом визначати

(змінювати) функціональні обов'язки своїм заступникам, цим може проводити їхню процесуальну діяльність, отже і незалежність. Стосовно керівника САП, який також є заступником Генерального прокурора, Генеральний прокурор такого права не має.

Як зазначає І. Кушнар'єв, однією із тенденцій еволюції інституту прокуратури (державної служби звинувачення) багатьох європейських країн є виділення спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Поява цього правового феномену об'єктивно зумовлена прагненням суспільства створити ефективний державний антикорупційний механізм кримінального переслідування корупційних злочинів та осіб, які їх вчинили. Необхідність антикорупційної спеціалізації прокурорів обґрунтована у низці міжнародно-правових актів, де наголошено на важливості автономізації спеціалізованої антикорупційної прокуратури, гарантування незалежності антикорупційних прокурорів, наділення їх спеціальними процесуальними повноваженнями у сфері протидії корупції, забезпечення належної. [158-164].

САП входить до системи прокуратури України як окремого елемента. Автономний характер діяльності САП виявляється у тому, що прокурори САП у функціональному відношенні незалежні від керівництва Генеральної прокуратури України (зараз – Офіс Генерального прокурора), оскільки Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники не мають права давати вказівки прокурорам САП та здійснювати інші дії, прямо щодо реалізації прокурорами САП їх повноважень. В організаційному плані прокурори САП щодо самостійні. Генеральний прокурор не позбавляється повноважень прокурора вищого рівня стосовно керівника САП та інших її прокурорів, однак застосування повноважень Генеральним прокурором як прокурора найвищого рівня щодо прокурорів САП можливе лише опосередковано через керівника САП [14, с. 75].

САП повинен виконувати такі функції: 1) здійснення нагляду за дотриманням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування НАБУ; 2) підтримка державного звинувачення у

відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина чи держави у суді у випадках, передбачених законом та пов'язаних з корупційними чи пов'язаними з корупцією правопорушеннями, а також представництво в межах своєї компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави [14]. Аналізуючи норми законодавства у контексті регулювання діяльності САП, Демків [14] робить такі висновки: «формує загальний правовий статус та визначаючи місце прокуратури у системі кримінальної юстиції, норми закону також характеризують особливості статусу антикорупційної прокуратури; норми закону прямо вказують на координуючу роль прокуратури у питаннях протидії злочинності та вимагають налагодження якісної та ефективної співпраці; САП постає як головний суб'єкт, від ефективності діяльності якого залежить результативність усієї антикорупційної діяльності; адміністративні процедури налагодження взаємодії недостатньо відображені у законі, хоча у практиці діяльності інших правоохоронних структур співробітництво закріплюється лише на рівні одного з принципів чи організаційної технології чи функції; враховуючи особливу природу функціонування антикорупційної прокуратури, її статус, організаційні аспекти функціонування, інші питання мають бути закріплені на рівні окремого розподілу закону, змінивши недостатньо ефективну практику закріплення окремих норм у різних частинах закону; норми закону корелюючись із положеннями інших законів, надають правові та організаційні повноваження прокурорам САП»[14].

В. Дерєга [14, с. 72-76], виходячи з положень міжнародно-правових актів, виділяє пріоритетні напрямки вдосконалення діяльності САП, реалізація яких має бути забезпечена державою: – гарантування відсутності впливу на професійну діяльність; оптимальна інституціоналізація; належна професійна підготовка персоналу; адекватне технічне та матеріальне забезпечення; ефективний інформаційний обмін, що гарантує належну професійну діяльність щодо виконання функцій, встановлених чинним законодавством.

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та

управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів, пропонував вивести САП з підпорядкування Генеральній прокуратурі України з метою створення автономної, незалежної системи антикорупційних органів та забезпечення досудового антикорупційного розслідування, прокурорського процесуального керівництва розслідуванням та судового антикорупційного розгляду з обов'язковою підтримкою публічного звинувачення [2, с. 96-98]. Деякі міжнародні експерти також підтримують посилення незалежності САП через надання їй статусу повністю автономного органу прокуратури, зокрема шляхом обмеження ролі Генерального прокурора в організації роботи САП у визначенні її кількісного складу та організаційної структури [2]. Очевидно, що такі пропозиції вимагають свого розгляду та аналізу. Хоча цей аналіз повинен здійснюватися на основі попереднього досвіду діяльності САП, який доказав, що її перебування у загальній структурі прокуратури лише сприяло більш активній діяльності САП у рамках виконання виключної компетенції. На мою думку, наявних повноважень САП у цій галузі достатньо.

Певними повноваженнями щодо протидії корупції наділено також Державне бюро розслідувань (далі – ДБР), яке закон визначає як державний правоохоронний орган, на який покладаються завдання запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, що віднесені до його компетенції.

Вчені виділяють такі основні функції ДБР як профілактичну, оперативно-розшукову, досудове розслідування та допоміжні – інформаційно-аналітичну, координаційну, частково нормотворчу [3, с. 12-15].

О. Бондаренко [6, с. 57-67], який досліджував питання спеціальної компетенції ДБР, звертає увагу на те, що основні форми роботи ДБР (оперативно-розшукова діяльність та досудове слідство) притаманні ще близько двох десятків державних органів та служб. Однак компетенція ДБР здебільшого не конкурує з компетенцією цих органів.

На практиці ж проблема «конкуренції компетенції» ДБР із суб'єктами антикорупційної діяльності все ж таки існує. Насамперед, це стосується

підслідності НАБУ, на яку через недостатньо чітку законодавчу визначеність певною мірою накладається підслідність ДБР. Це зумовлено значним збігом суб'єктної та частково предметної підслідності цих двох органів досудового розслідування (частини 4 та 5 ст. 216 КПК). Нечіткі критерії розмежування такої підслідності створюють передумови для ситуацій, за яких слідчі ДБР здійснюють розслідування корупційних злочинів, які стосуються підслідності НАБУ. Для того щоб забезпечити формально-юридичні підстави для розслідування таких злочинів слідчим ДБР достатньо відзначити неправильну кваліфікацію діяння при внесенні відомостей до ЄРДР (наприклад, замість ст. 191 КК вказати ст. 190 КК або замість ст. 364 КК – ст. 367 КК) або вказати менший розмір предмета злочину або завданих злочином збитків (менше п'ятисот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб). Така неправильна кваліфікація може бути результатом як навмисних маніпуляцій, так і неповнотою інформації про скоєний злочин, яка має місце на етапі внесення відомостей про злочин до ЄРДР. Слід зазначити, що роки діяльності ДБР не можна визнати вдалими [5].

У грудні 2019 року фактично відбулося перезавантаження ДБР, яке супроводжувалося зміною його керівництва та принципів організації діяльності. Таке законодавче рішення було прийнято через неефективність діяльності ГБР, яка, за визначенням багатьох експертів, стала наслідком недостатньої компетентності та відсутності організаційного досвіду в його керівництва, політизації діяльності цього органу, провалів у вирішенні низки питань становлення та початку роботи цього органу. Офіційно цілями перезавантаження ДБР називалося зміна його правового статусу, удосконалення законодавчого регулювання питань, пов'язаних із діяльністю територіальних управлінь цього органу, конкурсними відборами та переведенням працівників ДБР [5, с. 58-61].

Проте таке удосконалення Закону України «Про Державне бюро розслідувань»[47] не вирішило головної проблеми функціонування ДБР, а саме законодавчо визначеного порядку призначення його директора. Як і в ситуації з

НАБУ при законодавчому врегулюванні такого порядку, законодавець не дотримувався вимог Конституції України [24] щодо повноважень глави держави та парламенту. Наділивши главу держави правом призначати на посаду директора ДБР та звільняти з нього, а також правом формувати склад конкурсної комісії з відбору кандидатів на цю посаду, законодавець вийшов за межі конституційних повноважень Президента України. Це стосується також права парламенту формувати склад зазначеної конкурсної комісії, якого Конституція України [24] не передбачає.

У 2015 році було створено Національне агентство України з виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Правові та організаційні засади функціонування Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, визначає Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів» [47]. Відповідно до цього Закону Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів, є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні або у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні або у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави або конфісковано у кримінальному провадженні або стягнуто за рішенням суду на дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [43].

Відповідно до Закону «Про запобігання корупції» [45] Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, не входить до переліку спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Однак у

літературі [18] висловлюють пропозиції щодо включення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів до такого переліку. Зокрема, на користь включення досліджуваного агентства до спеціальних суб'єктів запобігання корупції є такі міркування: агенція уповноважена на виявлення та розшук активів, що є предметом корупційних правопорушень; забезпечує взаємодію з міжнародними організаціями з питань повернення активів на територію України, які стали елементом обігу корупційних правопорушень; забезпечує ведення Єдиного державного реєстру активів, на яких накладено арешт у кримінальному провадженні [45].

Незважаючи на значні повноваження і надії громадськості, покладені на це агентство, сьогодні немає достатніх підстав для позитивної оцінки його діяльності. Відсутня інформація про значну кількість виявлених і зібраних в дохід держави активів, отриманих в результаті корупційних злочинів, а інші заходи, затверджені Національним агентством України з виявлення, пошуку та управління активами, отриманими в результаті корупційних та інших злочинів, практично відсутні відчутні.

Питання ефективності взаємодії органів з протидії корупції. Порухення систематичного і послідовного здійснення антикорупційних заходів не тільки призводять до зниження ефективності антикорупційних заходів, а й створюють додаткові правові проблеми. Отже, в кожній державі повинна бути єдина система реалізації антикорупційної політики, чітке розмежування обов'язків органів по боротьбі з корупцією, коли кожен орган повинен виконувати свої функції і завдання і в рамках своїх повноважень працювати на спільну справу спільно з іншими органами, не заміщаючи їх і не втручаючись в сферу їх компетенції.

При цьому не можна ігнорувати, що боротьба з корупцією в державах перехідного типу є своєрідною боротьбою за владу. Особливо коли йдеться про протидію політичній корупції – корисливим зловживанням посадових осіб найвищого рівня. Тому що така протидія є потужним засобом впливу на

ситуацію у владі, приборкання опозиції, зміцнення особистої влади, забезпечення умов використання влади з корисливою метою. Крім того, протидія елітній корупції – це ще й ефективний засіб політичного піару, який використовує той, хто контролює цю боротьбу. Раніше глава держави мав повний контроль над органами з антикорупційними функціями: наприклад, над СБУ таким контролем він мав де-юре (за Конституцією України [24]), ГПУ – де-факто (всупереч Конституції [24]).

Така система державних органів, які безпосередньо беруть участь в антикорупційній діяльності, має як позитивні, так і негативні сторони. Їх головна перевага полягає у вузькій спеціалізації цих органів, що забезпечує їх чітко визначену функціональну спрямованість на боротьбу з корупцією (така діяльність є їх основним завданням), а отже, і, в кінцевому підсумку, їх ефективність. У той же час автономія органів, що спеціалізуються на боротьбі з корупцією, є важливим додатковим фактором їх незалежності, який є основоположним для боротьби з корупцією. Мінус в тому, що в Україні створена «закрита» система. Така «ізоляція» може за певних обставин (зокрема, за відсутності дійсного громадянського демократичного контролю) створити передумови для серйозного зловживання такими органами своїми повноваженнями, для їх обходу правової основи своєї діяльності і, отже, призвести до систематичних порушень прав людини. права і свободи людини і громадянина.

Крім того, така система не є вичерпною. Незважаючи на створення нових антикорупційних органів, що спеціалізуються на виявленні корупційних правопорушень, розслідуванні та судовому контролі справ про корупційні правопорушення, боротьба з корупцією залишається одним із завдань багатьох інших суб'єктів прямого кримінального переслідування, зокрема, Національної поліції, СБУ, прокуратури, державна фінансова служба. Україна. Крім того, розгляд справ, пов'язаних з певними категоріями корупційних правопорушень та інших корупційних правопорушень, належить до компетенції судів загальної юрисдикції (судів загальної юрисдикції).

Отже, в рамках загальної системи державної влади в Україні фактично створено та функціонують дві автономні підсистеми органів протидії корупції, одну з яких складають спеціалізовані антикорупційні органи, другу – традиційні органи правопорядку та загальні суди. Безперечно, така модель має право на існування, але вона породжує питання її ефективності – забезпечення належної взаємодії всіх суб'єктів антикорупційної діяльності та координації такої діяльності, виключення дублювання їх повноважень, чіткого визначення сфери діяльності (зокрема у частині підслідності) кожного з таких органів. Причому це стосується як усіх суб'єктів протидії корупції, так і окремо новоспеціалізованих антикорупційних органів.

2.2. Діяльність спеціалізованих інститутів з боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади

Для реалізації діяльності органи державної влади, що спеціалізуються на боротьбі з політичною корупцією наділені повноваженнями державно-владного характеру, тобто отримали право здійснювати розпорядчу функцію.

Вважаємо, що антикорупційна діяльність охоплює такі складові, як правовстановлююча та правореалізаційна (антикорупційна, правозахисна, правоохоронна та превентивна).

Варто зауважити, що діяльність спеціалізованих органів боротьби з політичною корупцією спрямована на виявлення, припинення, розслідування і розкриття корупційних правопорушень, відновлення порушених прав і законних інтересів громадян, охорону публічного порядку.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року [45] спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури, органи внутрішніх справ України, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [12].(див. Додаток Б) Водночас виникає кілька питань: яке співвідношення спеціальних антикорупційних органів і спеціально

уповноважених суб'єктів у сфері протидії політичної корупції, чому останні мають тільки протидіяти корупції, а не запобігати їй, наскільки оптимальним є визначений законом їх перелік тощо?

Щонайперше необхідно чітко оперувати сукупним поняттям «спеціалізовані інститути з боротьби з політичною корупцією». По-друге, в законодавстві України такого поняття, на жаль, немає. Натомість є спеціалізовані органи боротьби з корупцією, які борються також із політичною корупцією, як видом корупції. (дивію Додаток Г)

Наприклад, НАЗК контролює, як політичні партії дотримуються законодавства у роботі з фінансами та стежить:

- за цільовим використанням коштів, виділених з Державного бюджету України на діяльність партії;
- своєчасністю подання та повнотою звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру;
- своєчасністю подання та повнотою звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів на загальнодержавних та місцевих виборах;
- повнотою звіту зовнішнього незалежного фінансового аудиту діяльності партій [47].

Окрім Національного агентства спеціально уповноваженим суб'єктом у сфері протидії корупції є НАБУ, яке функціонує відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [56]. Основна функція НАБУ – протидія корупційним правопорушенням, які вчинені високопосадовцями та становлять загрозу національній безпеці України.

НАБУ являється саме тим органом, які розслідують корупційні правопорушення високопосадовців, таких як: міністри, депутати, судді, прокурори, керівники органів влади та місцевого самоврядування.

Антикорупційне бюро здійснює оперативно-розшукові дії, а також досудове розслідування; проводить перевірку на доброчесність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування; вживає заходи щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації, здійснює діяльність щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт.[56]

Якщо розглядати повноваження та діяльність СБУ, то у даної служби відсутні конкретизовані повноваження щодо боротьби з політичною корупцією. Безумовно, цей орган покликаний запобігати (зважаючи на законодавчі терміни «виявлення» та «припинення») та протидіяти корупції, зокрема – й політичній [59]. У результаті виникає колізія, коли повноваження в СБУ наявні, але про це безпосередньо не зазначено у законі України «Про запобігання корупції»[45].

Доволі цікава діяльність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, яка діє в системі органів прокуратури України і на яку покладаються функції:

1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування НАБУ;

2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях;

3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом і пов'язаних із корупційними або з корупцією пов'язаними правопорушеннями [60].

Слід розуміти, що Спеціалізована антикорупційна прокуратура – це не окрема установа, а самостійний структурний підрозділ Генпрокуратури, який перебрав від ГПУ всі завдання щодо боротьби з корупцією. Вона відповідає за нагляд за розслідуваннями НАБУ, допомогу державним обвинувачам та представництво інтересів держави в судах у справах про корупційні злочини.

Проте й цей спеціалізований інститут із боротьби з корупцією за своїми конституційними та законодавчими функціями не має основною ціллю боротьбу з політичною корупцією як із формою тіньової влади.

Утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є однією з вимог ЄС у рамках виконання Плану дій щодо візової

лібералізації та подальшого вступу України до ЄС [57]. Поява такого органу в Україні відповідає тенденціям розвитку діяльності з розшуку та управління активами та є логічним продовженням практики створення аналогічних інституцій в Європі.

Говорячи про агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, слід зазначити, що місія цього агентства зрозуміла вже з назви. Агентство розшукує активи, доводить їхнє злочинне походження, проте має право конфіскувати лише за рішенням суду, а потім виставляє на продаж на публічних торгах [57]

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (скорочена назва — Агентство з розшуку та менеджменту активів, або АРМА)(далі – АРМА)[48] відповідальні за: аналіз статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації, що стосується ідентифікації, пошуку та управління активами; підготовка пропозицій щодо формування та реалізації національної політики у сфері виявлення, розслідування та контролю діянь, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань; проведення заходів щодо виявлення, розшуку та оцінки майна за дорученням слідчих, кримінальних справ, прокурорів, суду (слідчих суддів); організація діяльності, пов'язаної з оцінкою, обліком та управлінням активами; створення та ведення єдиного державного реєстру майна, на яке накладено арешт у кримінальному провадженні.

Тому закономірно буде стверджувати, що діяльність АРМА є спеціалізованою та передбачає вчинення її працівниками оперативно-розшукових, досудових, післясудових, інформаційно-аналітичних, статистичних, комунікаційних та інших дій, спрямованих на відстежування, моніторинг, протидію незаконному обігу грошових актів.

З 01.01.2020 р. до Закону України «Про запобігання корупції»[45] внесено зміни, пов'язані із запровадженням принципово нового інституту

«викривачів корупції», тим самим породивши багаторічну полеміку серед політиків та вчених–правознавців щодо доцільності її експлуатації. Загалом розвиток наукової думки щодо «доносу» як об'єктивного явища, під яким розуміється таємне надання відомостей із звинуваченням будь–кого у певних діях (не обов'язково протиправних), перебуває у прямо пропорційній залежності від еволюційного розвитку суспільства, релігійної та ментальні позиції, політичне та законодавчу думку [45].

Завдання реалізації норм вищезазначеного Закону України «Про запобігання корупції» [45] покладено на дві спеціальні державні структури: Національне агентство з питань запобігання корупції та Національне антикорупційне бюро України. Адміністративно – правовий статус викривача розкривається через призму фізичної особи, яка, маючи переконання у достовірності отриманих нею відомостей, повідомила про можливі (презумпція невинності) корупційні правопорушення або дії/бездіяльності корупційної спрямованості, вчинених іншою особою у разі, якщо такі відомості були отримані на підставі суспільної, трудової, наукової, професійної, господарської, службової діяльності або у процесі освіти [23, с. 150–157].

Закон України «Про запобігання корупції» [45] передбачає отримання вигоди у розмірі 10% від суб'єкта корупційного злочину після винесення вироку, але з позначкою, що така виплата не перевищує 3,5 тис. грн. (на 1 вересня 2022 року розмір однієї мінімальної заробітної плати становить 6500 грн.). При цьому саме суд визначає розмір компенсації викривачеві. Очевидними перевагами таких нововведень слід вважати право на самостійне подання своїх інтересів у суді заявником чи через представника (адвоката) [17].

Повідомлення до Національного антикорупційного бюро України та інших уповноважених органів (структур) можуть бути надіслані анонімно. Слід наголосити, що з метою захисту персональних даних викривача у кожній державній організації справа зазвичай розглядається у закритому судовому засіданні або взагалі не розголошуються відомості про особу, яка повідомила

про корупційне правопорушення. Крім того, заявник має право ознайомитися з рішенням суду в межах, що стосуються його інтересів (наприклад, розмір платежу) [12, с. 18].

Європейська спільнота приділяє особливу увагу захисту інформаторів. Так, наприкінці 2019 року Рада Європи ухвалила нові правила захисту осіб, які повідомляють компетентні органи про різні види зловживань у різних сферах громадської діяльності: охорону здоров'я, ядерну безпеку, фінансові послуги, захист прав споживачів, державні закупівлі та ін. Ключові положення знайшли відображення в вітчизняному законодавстві, і нині в органах державної влади, штат яких налічує понад 50 осіб, створюються власні канали, якими заявники передають відповідну інформацію. В рамках дослідження ми проаналізували кілька веб-сайтів центральних органів виконавчої влади та ознайомилися з публікованими ними способами подання повідомлень про корупцію.

Так, на офіційному сайті Пенсійного фонду України [54] є окрема вкладка «Повідомити про корупцію», присвячену цьому питанню. Спочатку фіксуються витяги із законодавства, необхідні для ознайомлення викривачеві; залежно від територіального розподілу визначаються уповноважені особи (як правило, це фахівці сектору попередження та виявлення корупції), спеціальна телефонна лінія та адреса, якою надсилаються повідомлення. Крім того, є можливість подати електронне звернення за встановленою формою чи особисто повідомити про корупцію. Аналогічний спосіб передбачено у таких органах, як Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [39], Державна фіскальна служба [38], Державна служба України з надзвичайних ситуацій[40] та ін. Такий механізм є безкоштовним та легкодоступним; його мета зводиться не лише до передачі інформації від викривача довіреній особі, а й спрямована на те, щоб мінімізувати дистанцію між цими суб'єктами, зробити обмін максимально конфіденційним [31, с. 50–155].

На окрему увагу заслуговують громадські ініціативи, які нерідко виступають як самостійні структури – громадські організації. Тих, хто

спеціалізується на запобіганні корупції, в Україні чимало. Серед відомих нам можна назвати ГО «Проти корупції», «Всеукраїнський центр протидії корупції та сприяння правоохоронним органам», «Всеукраїнська ліга юристів проти корупції», «Про протидію корупції та незаконних Діяльність», Центр протидії корупції та ін. [11]. Їх діяльність може бути спрямована як на мінімізацію корупційних проявів на місцевому чи регіональному рівні, так і на всеукраїнському рівні. Як правило, громадські організації за рахунок спонсорських внесків та волонтерської діяльності максимально популяризують свою діяльність (буклети, тематичні публікації, реклама через месенджери та Інтернет) з метою залучення найширшого кола однодумців для запобігання корупції. Їхня діяльність регулюється Законом України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572 [49].

Ще однією формою залучення громадськості до співпраці з органами державної влади у сфері запобігання корупції слід вважати громадську експертизу рішень таких органів. Не дивитися на те, що аналогічні функції може виконувати і громадська рада, але право залучати до цього процесу ширше коло осіб передбачено законом. Ними, відповідно до Порядку забезпечення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 976 [58], можуть бути окремі групи громадян/громадян; ЗМІ; суб'єкти господарювання різних форм власності, які здійснюють як комерційну, так і некомерційну діяльність; політичні партії, їхні окремі представники Після надходження експертних пропозицій до органу державної влади вони мають бути розміщені на офіційному сайті органу державної влади (в тижневий термін) та розглянуті на засіданні робочої групи за участю громадян, які проводять експертизу.

Якщо робоча група не була сформована, процедура дещо ускладнюється. З боку керівника органу мають бути розглянуті пропозиції, розроблені та затверджені пропозиції щодо їх реалізації, у десятиденний термін відповідь інституту громадянського суспільства та продубльована інформація на сайті

виконавчого органу, інформація про громадську експертизу опублікована на сайті «Громадянське суспільство та держава» [42] в рамках Урядового порталу.

Завершальним пунктом щодо взаємодії силових структур та громадянського суспільства у сфері подолання корупції слід вважати засоби масової інформації. У силу специфіки своєї діяльності вони часто володіють інформацією про стан корупції в державі, напрями її попередження, корупційні ризики та прояви. Журналістські розслідування часто проводяться у пошуках сенсаційних матеріалів, а дії передбачуваних злочинців оцінюються із залученням профільних експертів та науковців. Роль ЗМІ важко недооцінити, адже в їхньому арсеналі є потужний інструмент – доступ до максимально широкої аудиторії. Цікаво поданий матеріал ніколи не залишається поза увагою публіки і створює явище суспільного резонансу. Владі, яка, напевно, може прикривати злочинців, складно чинити опір вимогам суспільства про невідворотність покарання корупціонерів. З цього випливає, що запобігання та протидія корупції є спільною справою кожного громадянина, а також результатом взаємодії суспільства та органів державної влади [61].

Варто також звернути увагу на результати діяльності окремих органів з системи протидії політичній корупції. (Див. Додаток Д)

Наприклад, Національного агентства з питань запобігання корупції, аналізуючи видно, результати їх діяльності, а саме що станом на кінець 2021 року було виявлено 119 декларацій посадових осіб з ознаками кримінального правопорушення, а саме: 2 судді Конституційного Суду України (КСУ), 2 судді вищих судів, 19 народних депутатів України, 3 заступників голів обласних державних адміністрацій, 65 депутатів місцевих рад; Ознаки адміністративного правопорушення виявлено в 171 декларації, зокрема: у судді КСУ, судді Верховного Суду, 2 міністрів, 7 заступників міністрів, 16 народних депутатів України, 5 заступників голів обласних державних адміністрацій, 48 депутатів місцевих рад.

Варто зауважити, що на сьогоднішній день лише 5 осіб суд визнав винними у вчиненні адміністративного правопорушення та зареєстровано 56 кримінальних проваджень.

Аналізуючи результати діяльності НАБУ станом на кінець 2021 року бачимо наступні результати: 1156 відкрито кримінальних проваджень, 461 повідомлень по підозру, 395 обвинувальних актів, а також на користь держави було стягнуто 3,8 мільярда гривень (станом на 31.12.2021р.) [55]

Проте попри ці позитивні показники, варто зауважити, що в Україні індекс сприйняття корупції за дослідженням Transparency International Ukraine [41] став вищим за попередній 2019 рік.

Проте якщо спостерігати динаміку за останні 10 років, то показники України суттєво покращилися, але можна побачити певний застій у боротьбі з корупцією протягом останніх трьох років.

Як зазначають в організації Transparency International Ukraine: «Головна причина просідання балів полягає в тому, що багато важливих антикорупційних завдань на паузі або навіть регресують. Минулого року відбувалися неодноразові спроби повернути негативні практики, подібне може продовжитись у 2022 році»[41]

Отже, діяльність спеціалізованих інститутів з боротьби з політичною корупцією активно прогресує.

Проте, для перспективи зниження рівня політичної корупції в Україні, на наше переконання, доцільними є: чітке законодавче закріплення відповідних повноважень і функцій спеціалізованих інститутів з боротьби з корупцією в Україні. Для цього необхідно детально вивчити іноземний досвід у формуванні та функціонуванні антикорупційних органів, удосконалення законодавчої бази у сфері протидії політичної корупції в різних державах світу. Але найприйнятнішим варіантом боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади в Україні було б створення універсального інституту для попередження і боротьби з політичною корупцією.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ ЯК ФОРМИ ТІНЬОВОЇ ВЛАДИ

3.1. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з політичною корупцією

Для протидії політичній корупції потрібні системні, комплексні, узгоджені заходи. Вагому роль у посиленні боротьби з корупцією в Україні може зіграти дієвий міжнародний досвід.

Приклад двох високорозвинених європейських держав – Великобританії та ФРН – найкраще демонструє, що політична корупція – це «хвороба», яка вражає усі сучасні держави, незалежно від рівня соціально–економічного розвитку та політичного режиму. Але рівень цієї вразливості співвідноситься з низкою чинників – політичних, економічних, правових тощо. Такі держави, як Великобританія та Німеччина, щодо «приручили» корупційну атаку на політичну сферу, інші лише декларують антикорупційні цінності.

Незважаючи на свої передові економічні позиції «локомотивів Європи», вони не є лідерами у сфері викорінення політичної корупції, на відміну від Данії, Фінляндії, Швеції та інших держав, які очолюють антикорупційні рейтинги. Корупційні політичні скандали були пов'язані з іменами екс–президента ФРН К. Вульфа, скарбника Консервативної партії Великої Британії П. Крадаса та інших високопосадовців обох держав. Але послідовна реалізація антикорупційних цінностей забезпечує стабільно високі позиції обох держав у антикорупційних оцінках, зокрема в Індексі сприйняття корупції. Цей індекс є індикатором, який наголошує на наявності корупції в державному секторі, уряді та діяльності інших політичних акторів [29, с. 35–51].

Більше ста років Великобританія намагається вирішити проблеми етики та стандартів чесності державних чиновників та політиків. Ці теми залишаються на порядку денному Сполученого Королівства і сьогодні: опитування громадської думки стурбовані рівнем корупції, а уряд, як і раніше,

обговорює механізми антикорупційного захисту в політиці. Громадянське суспільство, «особливо завдяки потужним можливостям нових медіа, тримає під прицілом своїх політиків та партії. Очевидно, що це дає деякі позитивні результати, зважаючи на постійне підвищення позиції Великобританії в Індексі сприйняття корупції за останні шість років [4, с. 17–23].

Особливою проблемою у сфері британської політичної корупції є продаж місць у парламенті. «Якщо ми вдамося до історичного екскурсу, то виявимо, що до 1911 року британські парламентарі не отримували офіційної платні. Проте місце депутата вважалося вкрай вигідним. З кінця XVIII століття до 1911 року депутати публічно продавали державні посади, які публікувалися у пресі. Завдяки цьому вдалося мінімізувати корупцію при призначенні на державні посади».

В останні роки ситуація з політичною корупцією у Великій Британії змінилася на краще. Поштовхом до змін став згаданий вище великий корупційний скандал у парламенті у 2009 році. Це призвело до появи нової системи, спрямованої на забезпечення більшої прозорості фінансування, яке виділяє депутатам на утримання їхніх посад. У 2010 році було ухвалено закон про хабарництво; Потрібно, щоб організації навчали своїх співробітників бачити способи, якими хабарництво може проникнути в їхню ділову практику, та інформувати їх про заходи, які вони повинні вжити, щоб цього не сталося». Британський експерт з політичної корупції Д. Хеймс вважає, що для ефективної боротьби з корупцією серед політиків та державних службовців насамперед необхідно, щоб інформація про їхні доходи була загальнодоступною для кожного громадянина.

27 квітня 2017 року було ухвалено законопроект «Про ордери на активи невідомого походження», який насамперед спрямований проти високопоставлених корупціонерів, які вкладають кошти, отримані незаконним шляхом, в елітну нерухомість Лондона. Цей акт не менш важливий, ніж Британський закон про боротьбу з хабарництвом 2010 р. У 2011 р. Набрав чинності Закон Великобританії про хабарництво (UK Bribery Act), заснований,

по суті, на презумпції винності суб'єкта політичних та інших видів корупції. «Новаторство цього акту в тому, що його дія поширюється за межі Великобританії – до корупційних злочинів застосовується принцип екстериторіальності» [29].

У Німеччині «політична корупція, порівняно з іншими видами корупції у країні, найменш поширена. Причину цього, напевно, доречно бачити у сильній, ініціативній громадянській громаді». Однак «у країні періодично порушуються корупційні кримінальні справи політичного характеру: серед політиків, які фігурували в останні десятиліття у корупційних справах, такі колишні високопосадовці, як президент ФРН К. Вульф, канцлер Г. Коль, прем'єр–міністр Баварії М. Штрайбль, міністр оборони в уряді Х. Шредера Р. Шарпінг, глава уряду Нижньої Саксонії Х. Глоговскі, глава уряду федеральної землі Баден–Вюртемберг Л. Шпет та ін. Політична корупція викорінюється, і вони досягають у цьому певних успіхів». Політична корупція у Німеччині постійно змінює свої форми. До його нових форм, наприклад, відносяться «переведення коштів через посередників (благодійні фонди тощо), приховане заохочення державних службовців до лобіювання»[31, с. 87–93].

«Найбільша сума грошей для німецьких партій надходить із державного бюджету, тобто від платників податків, тому що у громадській думці переважає переконання, що партії є необхідним компонентом вільної демократичної системи. Але німецьке законодавство не передбачає повного державного фінансування політичних партій» [31]. Партії отримують максимум 130 мільйонів євро щороку з грошей платників податків. Незважаючи на важливість цієї суми, її недостатньо, тому партії приймають пожертвування та збирають членські внески. Понад 80% німців вважають, що на політиків впливають партійні пожертвування та спонсорські кошти. [31] «Про повну заборону партійних пожертв та спонсорства не йдеться, лише завдання зробити ці фінансові потоки прозорими та зрозумілими для громадян» [31].

У 2012 році Рада Європи звернула увагу на систему фінансування німецьких політичних партій за рахунок пожертвувань. У звіті антикорупційної

робочої групи Ради Європи (ГРЕКО) зазначено, що чинна система залучення коштів до скарбниці німецьких політиків є недостатньо прозорою та неконтрольованою. «Німеччині було запропоновано зменшити суму коштів, про надходження яких необхідно декларувати у терміновому порядку, оскільки пожертвування у розмірі до 50 000 євро фігурували у партійних звітах із значним часовим інтервалом на рік (річний звіт). Антикорупційні громадські організації критикують це правило, яке потребує негайного розкриття всіх пожертвувань. Прозорість у цьому випадку легко забезпечити, наприклад, усередині партійних інтернет-ресурсів» [31].

За даними Transparency International [31], способів замаскувати корумпованість політиків у Німеччині ще багато, тому необхідні заходи щодо протидії хабарництву німецьких політичних діячів. Так, доречно одразу публікувати пожертвування, починаючи з 2000 євро. «Також антикорупційні організації справедливо виступають проти пожертв на користь окремих партійних депутатів і вважають, що дані про такі додаткові джерела їх доходів мають бути відомі громадськості» [31].

Аналіз проблем політичної корупції у двох європейських державах показав її наявність та загрози навіть у таких високорозвинених державах. Вони контролюють та регулюють комплекс корупційних проблем у політиці, але не можуть їх викоринити – потрібна велика політична воля та цілеспрямовані зусилля держави. Жодна держава нині не захищена від проблеми політичної корупції, але досвід Великобританії та Німеччини щодо мінімізації її негативних наслідків може бути врахований тими державами, які ще перебувають у пошуку оптимальної стратегії мінімізації політичної корупції [43, с. 166–169].

Однією з держав, яка створила національну систему боротьби з політичною корупцією, є США. Ця система недосконала (як і будь-яка інша), має прогалини, якими успішно користуються «зацікавлені» актори. Але низка ефективних антикорупційних механізмів дозволила США перебувати на стабільно високих рівнях антикорупційних рейтингів. Так, згідно з Індексом

сприйняття корупції США, зі 100 можливих балів за роками було набрано: 2012 р. – 73, 2013 р. – 73, 2014 р. – 74, 2015 р. – 76, 2016 р. – 74, 2017 – 75. На позиціях останнього виміру у 2017 році це 18 місце серед вивчених станів планети. Попереду ряд європейських (Данія, Норвегія, Фінляндія, Великобританія та ін.), Азіатських (Сінгапур, Гонконг) країн, а також Нова Зеландія, Канада, Австралія. Позиції США у цьому антикорупційному рейтингу стабільні та досить високі, що зумовлює дослідницький інтерес до вивчення особливостей прояву політичної корупції у цій державі та накопиченого досвіду боротьби з нею [30, с. 95–99].

Нормативно–правова база в США спрямована на протидію проявам політичної корупції насамперед на території держави, але також поширюється на громадян держави та іноземних суб'єктів. Так, федеральний закон «Про протидію корупції там» відомий, зокрема, врегулюванням проблем хабарництва іноземних посадових осіб [30, с. 97].

Як показує аналіз, у США вибудовано досить ефективну систему, створює умови для дієвої боротьби з корупцією. Антикорупційне законодавство США надзвичайно жорстке. Так, за різні види корупції – хабар, кікбекінг (виплата частини незаконних грошей (учаснику правочину) та ін. передбачені штрафи у потрібному розмірі хабаря, або ув'язнення від 15 років, або те й інше одночасно, а за обтяжуючих обставин – позбавлення волі до 20 років [30].

Юридична відповідальність існує як за активний, так і пасивний підкуп посадових осіб, установ або організацій. Причому кримінальна відповідальність настає навіть за пропозицію, обіцянку та дачу хабара в обмін на вчинення незаконних дій посадовою особою (так званий активний підкуп).

Важливим фактором зниження корупції є відсутність імунітетів у посадових осіб: будь-який чиновник, включаючи президента, конгресменів та сенаторів, може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, хоч і в особливому порядку, після усунення його з посади [36].

Одним із напрямків антикорупційної стратегії США є профілактика корупції в системі державної служби. Вона ґрунтується на впровадженні так

званої адміністративної моралі, що є комплексом етичних та дисциплінарних норм. Окрім того, у США для державного службовця діє обмеження на побічний (за сумісництвом) заробіток, розмір якого не повинен перевищувати 15% окладу за посадою. Це обмеження поширюється на посадових осіб усіх гілок влади, за винятком членів Сенату США. Чиновники, які призначаються президентом, взагалі не можуть отримувати будь-який дохід протягом усього терміну служби за послуги та діяльність, які виходять за межі безпосередніх службових обов'язків.

Щодо колишніх держслужбовців, то обмеження на їхню ділову діяльність діє протягом двох років після виходу у відставку. Їм забороняється виконувати представницькі функції при вирішенні органами виконавчої влади конкретних справ, що належали до ведення цього державного службовця протягом року, який передував припиненню його служби. Дворічна заборона поширюється і на колишніх «старших чиновників» виконавчої влади. Вони не повинні підтримувати контакти з колишнім місцем роботи, не можуть представляти чийсь інтереси з будь-якого питання перед тим відомством, у якому вони служили, або якимось держслужбовцем цього відомства [30].

Ще одним найважливішим положенням антикорупційної стратегії США є єдині для абсолютно всіх гілок державної влади правила та норми. Наприклад, сенатор США, а та всі співробітники його апарату не можуть приймати подарунки від приватних фізичних або юридичних осіб, які можуть виявитися зацікавленими у схваленні Сенатом конкретних законів. Вартість подарунків, одержуваних сенатором із інших джерел (за винятком родичів) протягом календарного року, не повинна перевищувати разом 300 доларів.

Ці та інші антикорупційні заходи, застосовувані в США, говорять про системність антикорупційного американського законодавства. Воно регламентує всі види діяльності. І хоча це не є гарантією повного викорінення корупції, її рівень у США нижче, ніж в інших державах.

Азійський досвід боротьби з корупцією цікавий насамперед тим, що він дуже різноманітний за формами та методами досягнення мети.

Найрезультативнішою виявилася антикорупційна політика країн Південно-Східної Азії: Індонезії, Австралії, Нової Зеландії, Сінгапуру.

Досвід боротьби з корупцією у Японії також підтверджує той факт, що її низький рівень багато в чому сприяє політичному, економічному та соціальному розвитку країни. Особливого значення законодавство Японії надає заборонам щодо політиків, державних та муніципальних службовців. Вони, зокрема, стосуються численних заходів, що політично послаблюють японського чиновника щодо приватного бізнесу як під час служби, так і після звільнення з посади.

Законодавство Японії кваліфікує як злочин дії політиків, які лобіюють за винагороду від зацікавленої особи вигідне для неї рішення шляхом впливу на державних і муніципальних службовців, і навіть службовців юридичних із 50-відсотковим капіталом держави чи органів місцевого самоврядування.

Як і в багатьох країнах, в Японії одним із найважливіших напрямів боротьби з корупцією є кадрова політика. Державне адміністрування збудовано тут на принципі меритократії (принцип управління, згідно з яким керівні пости повинні займати найбільш здібні люди, незалежно від їхнього соціального та економічного походження) та орієнтовано на службу. Японським чиновникам гарантовано гідну оплату праці. Нижчу, ніж у Сінгапурі, але значно вище, ніж у інших азійських держав.

Велику увагу законодавство Японії приділяє етичній поведінці політиків та службовців. Із квітня 2000 року в країні діє закон «Про етику державних службовців», а також затверджені урядовим указом етичні правила державного службовця та норми адміністративних покарань за їх порушення. В етичних правилах державного службовця даються розгорнуте визначення «зацікавленої особи» та докладний перелік неетичних дій, що виключає довільне тлумачення норм закону.

У Японії, відповідно до закону, ведеться реєстр осіб, проти яких висунуто звинувачення у корупції чи причетності до організованої злочинності. Цей факт доводиться до відома громадськості через засоби масової інформації і може

спричинити встановлення контролю за поведінкою конкретної особи, застосування щодо неї низки обмежень.

Японське законодавство встановлює суворі обмеження щодо фінансування виборчих кампаній, партій та інших політичних організацій. Насамперед це стосується порядку пожертв на користь кандидатів на вибори, політичні фонди. Порушення положень закону тягне за собою застосування санкцій, які поширюються на відповідальних осіб як сторони, що надає, так і сторони, яка отримує пожертвування, а також на посередників.

Антикорупційна політика Японії передбачає підзвітність політичного керівництва, реформу фінансування політичних партій та виборчих кампаній; підтримку престижу державної служби; забезпечення громадянських свобод.

Серед нових індустріальних країн одним із перших комплексну боротьбу з корупцією започаткував уряд Сінгапуру, який досяг вражаючих успіхів на цій ниві. У країні створено дуже ефективну систему протидії та викорінення корупції. Стратегія боротьби відрізняється суворістю та послідовністю, орієнтована на мінімізацію чи виняток умов, які створюють як стимул, так і можливість схилення особистості до здійснення корумпованих дій. Тактика зниження рівня корупції була побудована на застосуванні комплексу адміністративних та законодавчих заходів, у тому числі: спрощення бюрократичних процедур; регламентація дій чиновників; суворий нагляд за дотриманням високих етичних стандартів[62].

За результатами аналізу досвіду іноземних країн, можна сформулювати ряд превентивних заходів для підвищення ефективності боротьби корупцією в Україні:

- запровадження відповідальності публічних посадових осіб за вимогу або отримання хабаря на користь третьої особи чи організації (наявність власного корисливого інтересу не є обов'язковим);
- запровадження відповідальності за надання або отримання будь-якої незаконної винагороди за вчинення законних дій; запровадження відповідальності посадових осіб за отримання хабаря без зв'язку з

конкретними діями чи бездіяльністю (так не вдасться уникнути покарання навіть у тому у разі, якщо звинувачення не може довести, що гроші отримані в обмін на будь-які дії на користь хабародавця);

- запровадження відповідальності не лише чинних посадових осіб, а й кандидатів на виборні посади, які пропонують використовувати їх вплив або призначити будь-яку особу на публічну чи приватну посаду в обмін на підтримку їхньої кандидатури на виборах (ця норма покликана боротися з «торгівлею посадами» у ході передвиборних кампаній);

- створення незалежного органу боротьби з корупцією, підлеглого виключно президенту країни; наявність регламенту про порядок сумісництва держслужбовцями та отримання винагороди за неосновну діяльність (це допоможе виключити використання службового становища не в інтересах служби);

- запровадження принципу адекватної відповідальності за заподіяння шкоди (включаючи відшкодування шкоди) через неправомірні дії чиновників (це допоможе виключити прийняття чиновниками довільних рішень у корисливих цілях);

- запровадження автоматизованої системи контролю громадянами процесу розгляду звернень чиновниками (це дозволяє виключити корупцію під час надання державних послуг, забезпечуючи прозорість проходження документів та виключення особистого спілкування чиновників та громадян);

- створення відкритого реєстру фізичних та юридичних осіб, викритих у корупції (крім репутаційних втрат, ті, що потрапили до списку, автоматично позбавляються права отримувати державні замовлення);

- періодична ротація кадрів в органах виконавчої влади та державних установах (це попередить «обростання» посадових осіб корупційними зв'язками).

Таким чином, закордонний досвід характеризується використанням різних методів, стратегій та прийомів боротьби з корупцією, які є дієвими у конкретній країні. Позитивний досвід розробки та цілеспрямованої реалізації

іноземних стратегії протидії політичній корупції необхідно вивчати. Не існує універсальних методів боротьби з цим явищем, але можна узагальнити принципи, які будуть дієвими в нашій країні.

3.2. Напрями удосконалення правового забезпечення протидії корупції в Україні

Нині поточні результати боротьби з корупцією в Україні, які забезпечуються за допомогою репресивних заходів, лише посилюють це суспільно небезпечне явище. Зі світового досвіду видно, що ефективні антикорупційні програми засновані на комплексному застосуванні примусових, профілактичних та виховних процедур. Враховуючи вищевикладені, на наш погляд, заходи щодо вдосконалення державної антикорупційної політики в Україні мають бути спрямовані на вдосконалення вітчизняного антикорупційного законодавства та інституційної системи, а також сприяння поширенню антикорупційної практики у приватний сектор. Необхідна логічна та організована система інститутів, заходів та механізмів протидії корупції, заснована на чіткому розподілі обов'язків між ними, концентрації, контролі та координації спільних зусиль [59, с. 10].

Механізм попередження та протидії корупції має бути спрямований на реалізацію політичних, законодавчих, громадських та виховних заходів. У цьому напрямку необхідно приділити більше уваги питанням зміцнення правоохоронної системи, координації відомчих антикорупційних програм та дій на місцях, а також реалізації заходів міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією.

При цьому на сучасному етапі вкрай важливо реалізувати ухвалене антикорупційне законодавство, визначити механізм його реалізації у діяльності профільних органів, а також виправити ті допущені законодавчі недоліки.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що антикорупційні зміни в Україні вимагають:

1. Прийняти такі законодавчі акти, щоб можливість корупції за її реалізації була мінімальною, і слідкувати за неухильним виконанням їх положень.

Антикорупційне законодавство має містити чіткі та зрозумілі правові норми, які встановлюють практично реалізовані заходи антикорупційної політики. При цьому також доцільно реалізувати закон про прозоре фінансування політичних партій та реформувати законодавство про державну службу та службу в органах місцевого самоврядування [60].

2. Завершити адаптацію законодавства України до вимог Європейського Союзу.

3. Законодавчо закріпити необхідність проведення поліграфічної експертизи при проведенні конкурсу на заміщення посад державної служби, при просуванні по службі, що унеможливить зайняття відповідальної посади особою, яка вже вчинила або має схильність до вчинення протиправних діянь.

4. Забезпечити принцип самостійності у роботі антикорупційних органів та унеможливити їхнє політичне підпорядкування правлячій еліті.

У цьому напрямку необхідно налагодити ефективну роботу Національного агентства щодо запобігання корупції, Національному антикорупційному бюро, Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі, Вищому антикорупційному суду, чітко розмежувати функції між ними та зонами відповідальності. Насамперед слід удосконалювати діяльність Національного агентства щодо запобігання корупції в частині послідовного забезпечення перевірки електронних декларацій високопосадовців та оперативного реагування на виявлені порушення.

5. Реформувати судову систему, сформувати чесний та невідкупний суддівський корпус, який діятиме відповідно до принципу верховенства права та реалізовуватиме гарантії справедливого судового розгляду.

6. Навести лад у сфері фінансової дисципліни.

Необхідно і вкрай важливо закрити легальні та нелегальні шляхи відтоку фінансового капіталу та тіньового переказу активів за межі України. Для цього Національному банку України необхідно посилити контроль, а Уряду слід денонсувати угоди про уникнення подвійного оподаткування в офшорних зонах, зокрема з Кіпром. Крім того, необхідно врегулювати діяльність фінансової розвідки (фінансового моніторингу), спростити процедури податкової звітності, сплати податкових та неподаткових платежів.

7. Проводити систематичний контроль за виконанням антикорупційних заходів. Необхідно терміново розробити єдину систему моніторингу, яка б сприяла своєчасному та постійному контролю за станом корупції в Україні, діяльністю органів державної влади у сфері протидії корупції з метою усунення негативних проявів поширення корупційних ризиків [61].

8. Впровадити використання інноваційних технологій під час надання адміністративних послуг громадянам. На наш погляд, це дозволить скоротити кількість особистих контактів громадян із державними службовцями, підвищити об'єктивність та забезпечити прозорість прийняття рішень державними органами. У цьому напрямі необхідно прискорити процес впровадження електронного документообігу та електронного цифрового підпису на республіканському та місцевому рівнях. Зокрема, доцільно запровадити використання електронної пошти для замовлення адміністративних послуг.

9. Забезпечити реальну прозорість та інформаційну відкритість органів влади.

10. Практично реалізувати принцип невідворотності покарання посадових осіб, які вчинили корупційний злочин, у тому числі за подання неправдивих відомостей у декларації. Передбачити систему суворих покарань посадових осіб за корупційні правопорушення з неможливістю подальшого працевлаштування на державній службі.

11. Підвищити рівень чесності державних службовців. Затвердити кодекс етичної поведінки державних службовців. Чиновники мають бути справжніми патріотами України і при здійсненні своїх повноважень мають керуватися принципом «спочатку думай про державу, а потім про себе».

12. Провести масштабну реформу державного управління, яка буде спрямована на оптимізацію структур державного апарату. Чисельність державних службовців має бути приведена у відповідність до обсягу повноважень, визначених для відповідного державного органу. Крім того, необхідно ввести в практику ротацію державних службовців, періодичний переведення посадової особи на нове місце роботи всередині відомства або на аналогічне місце в іншому відомстві. Це сприятиме розриву передбачуваних корупційних зв'язків.

13. Розробити реальні механізми захисту викривачів, оскільки інститут викривачів є важливою гарантією виникнення та розповсюдження корупції у суспільстві.

14. Підтримувати діяльність антикорупційних громадських організацій з метою формування антикорупційної свідомості населення.

15. Забезпечити гарантії незалежності засобів. Адже останнім часом саме завдяки активній діяльності засобів масової інформації виявляються факти корупційних дій представників влади, які становлять значний суспільний резонанс.

16. Розвивати міжнародне співробітництво для вирішення проблем, пов'язаних із протидією національної та транснаціональної корупції, з урахуванням змін, що відбуваються на глобальному рівні, з урахуванням високого ступеня криміналізації зовнішньоекономічної діяльності загалом [23].

Вважаємо доречним зазначити, що метою розслідування справ про корупцію на державній службі має бути не лише покарання учасників злочину, а й розшук та повернення державі незаконно привласнених активів.

Таким чином, для досягнення двоїстої мети максимальної протидії та ефективної мінімізації корупції можливе лише шляхом об'єднання спільних

зусиль держави та суспільства. У сьогоднішніх реаліях Президент України заявив про оновлення, чистку та перезавантаження силових структур, а також про наявність для цього політичної волі. Тому дуже важливо скористатися цим «вікном можливостей» та вжити спільних кроків у напрямку боротьби з корупцією.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження зумовило такі висновки:

1. Дослідивши особливості формування засобів боротьби з політичною корупцією як форми тіньової влади, виявили, що корупція є одним із основних факторів, що перешкоджають ефективному функціонуванню органів державної влади, що порушує стабільність держави. Небезпека корупції є серйозною перешкодою розвитку України. Корупція загрожує національній безпеці та демократичному розвитку країни. Тому ця проблема актуальна. Є серйозна проблема поширеної корупції серед посадових осіб державної та місцевої влади.

2. Визначили методичні основи боротьби з політичною корупцією, насамперед, це нормативні акти, покликані попередити корупційні прояви та забезпечити ефективну боротьбу з ними. Серед них можемо виділити Закони України «Про запобігання корупції», «Про державну службу» та Національну антикорупційну стратегію

3. Описали повноваження державних органів влади в галузі запобігання корупції та боротьби з нею в Україні та відзначили, що в рамках загальної системи державної влади в Україні були створені і функціонують дві автономні підсистеми антикорупційних органів, одна з яких складається з органів, що спеціалізуються на боротьбі з корупцією, друга – традиційні правоохоронні органи і суди загальної юрисдикції. Безсумнівно, така модель має право на існування, але викликає сумніви в її ефективності: забезпечити хорошу взаємодію між усіма суб'єктами антикорупційної діяльності та координацію цих заходів, усунути подвійність повноважень, чітко визначити сферу діяльності (в тому числі з точки зору компетенції) кожного з цих органів. Причому це стосується як всіх антикорупційних органів, так і окремо новостворених спеціалізованих антикорупційних органів.

4. Аналізуючи діяльність спеціалізованих інститутів з боротьби з політичною корупцією як формою тіньової влади та прийшли до висновку,

що в Україні діє низка спеціалізованих інститутів боротьби з корупцією (САП, НАБУ, НАЗК, АРМА), проте лише НАЗК у своїх функціях визначає нагляд за дотриманням політичними партіями законодавства. В інших інституціях відсутні конкретизовані повноваження щодо боротьби з політичною корупцією. І це є суттєвою прогалиною законотворців. Доцільно в Україні запровадити спеціалізований інститут, який би основною своєю метою мав запобігання й протидію політичній корупції в країні.

5. Дослідивши досвід зарубіжних країн у боротьбі з політичною корупцією, помітно, що у сучасному світі є багато відомих прикладів, коли дії, спрямовані на зниження корупції, призвели до значних успіхів. Світовий досвід протидії корупції відкриває широкі можливості для дослідження стратегій та механізмів зниження проявів корупції, зокрема – політичної.

Цікавим є досвід багатьох держав, але особливо слід звернути увагу на європейську практику боротьби з політичною корупцією. Наприклад, у Німеччині. Ефективність законодавчих заходів, прийнятих у Німеччині у сфері діяльності політичних партій, які повинні публічно звітувати за свої активи та джерела використання коштів, говорить сама за себе. Відповідно до закону «Про боротьбу з корупцією» адміністративна влада в Німеччині зобов'язана вести регулярний моніторинг ситуації, виявляти корупційні злочини у сфері управління. В Україні такі моніторинги не проводяться.

6. Визначили напрями удосконалення правового забезпечення протидії корупції в Україні, серед яких: прийняти такі законодавчі акти, щоб можливість корупції за її реалізації була мінімальною, і слідкувати за неухильним виконанням їх положень, завершити адаптацію законодавства України до вимог Європейського Союзу, законодавчо закріпити необхідність проведення поліграфічної експертизи при проведенні конкурсу на заміщення посад державної служби, при просуванні по службі, що унеможливить зайняття відповідальної посади особою, яка вже вчинила або має схильність до вчинення протиправних діянь та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аксеев Р. О. Історичні прояви корупції та особливості боротьби з нею. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 110–116.
2. Армаш Н. О. Передумови та наслідки виникнення політичної корупції в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2014. № 12. Т. 2. С. 96–98.
3. Асафайло В. В. Інституційний та комунікативний виміри протидії політичній корупції, 2017. № 2. С. 12–15.
4. Беглиця В. П. Досвід європейських країн щодо формування антикорупційної стратегії. 2015. №252. Т. 263. С. 17–23.
5. Березинський Л. В. Ризик політичної корупції як чинник функціонування державної влади в умовах проблемної державності, 2012. № 192. Т. 204. С. 58–61.
6. Бондаренко О. В. Українська національна ментальність як політична цінність 36. С. 57–67.
7. Боротьба з корупцією у сфері державних послуг / пер. з англ. Е. Шевченко. Washington: The World Bank, 2012. 117 с.
8. Бусол О. Антикорупційна культура суспільства та індивідууму в мінімізації проявів корупційної =2015. № 3/1 (13).с. 91–95.
9. Бутенко В. Природа і причини корупції в Україні: перспективи розвитку та протидії корупції 32. С. 10–17.
10. Валюшко І. В. Антикорупційна політика: концептуальні підходи. Стратегічні пріоритети. 2013. № 4. С. 101–105.
11. Валюшко І. В. Залучення громадянського суспільства до протидії корупції: уроки для України. Політологія. 2015. С. 87–93
12. Валюшко І. В. Соціальні чинники протидії корупції в Україні: *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 2. С. 69–73.
13. Василичук В.І. Принципи захисту викривачів корупції. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції, 2018. С. 22-25

14. Деріга В. В. Політична корупція: визначення та особливості Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Політологія. 2009. № 97. Т. 110. С. 72–76.

15. Довжанин В. М. Правове регулювання запобігання та протидії корупції за законодавством США. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. №13 (1). С. 102–106.

16. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. К. Електронне урядування та електронна демократія: навч. Посіб, 2017. 70 с

17. Жданов І. Корупція в Україні: спроба аналізу. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2004. № 32. С. 18–23.

18. Зайцева І. Ю. Бившев Д. Ю. Політична корупція як загроза державній безпеці України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 56. С. 82–87.

19. Звіт НАБУ за 2 півріччя URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_nabu_ii_2021_sayt_0.pdf (дата звернення: 15.08.2022р.)

20. Зелена книга державної політики: корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії / за ред. Ю. Г. Кальниша. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2010. 88 с.

21. Клименко Д. Політична корупція в державному управлінні: наукові дефініції №5. С.126 URL: http://vivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik5/fail/+Klymenko.pdf (дата звернення: 02.09.2022).

22. Клок О. В. Актуальні проблеми удосконалення антикорупційного законодавства України. 2015. С.160 URL: <http://nauka.jur-academy.kharkov.ua> (дата звернення: 13.09.2022).

23. Клок О. В. Особливості реалізації антикорупційної реформи в Україні // *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 150–157.

24. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 14.07.2022р.)

25. Корупція: теоретико–методологічні засади дослідження / за ред. О. І. Ревак. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 220 с.

26. Кохан Г. Політична корупція. Політологія: навчальний енциклопедичний словник–довідник / за ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ–2000, 2015. С. 491–493.

27. Кушнар'ов І. В. Антикорупційна політико–правова культура: концептуалізація поняття 60. 2017. С. 58–69.

28. Кушнар'ов І. В. Еволюція політичної корупції: історична ретроспектива (359). 2016. С. 158–164.

29. Кушнар'ов І. В. Європейські формати політичної корупції й антикорупційних стратегій: традиції та новації у прикладах Великої Британії та Німеччини / ред. R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński. Львів – Ольштин: Львів. Нац. Ун–т ім. Івана Франка, 2017. Т. 1. С. 35–51.

30. Кушнар'ов І. В. Запобігання політичній корупції: досвід США : зб. Матеріалів доп. Учасн. Міжнар. Наук.–практ. Конф. Київ: ГО «Київська наукова суспільствознавча організація», 2017. С. 95–99.

31. Кушнар'ов І. В. Корупційні тенденції у політиці ФРН: аналіз через призму партійного фінансування та лобізму. *Суспільні науки XXI століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень*: зб. Матеріалів доп. Учасн. Міжнар. Наук.–практ. Конф. Дніпро: НО «Відкрите суспільство», 2017. С. 87–93.

32. Лісничук О. Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації: аналітична доповідь // Український парламентаризм: неформальний вимір формальних функцій / за ред. Г. Зеленько. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. С. 25–57.

33. Маркєєва О. Антикорупційна політика в Україні: проблеми та перспективи (19). С. 150–155.

34. Маркєєва О. Подолання корупції в Україні: проблемні питання 2008р. С. 142–153.

35. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. 2009.С. 67–72.

36. Офіційний сайт Пенсійного фонду України URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 16.09.2022)

37. Офіційний сайт Державної податкової служби України URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення: 06.10.2022)

38. Офіційний сайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів URL: <https://dpss.gov.ua/> (дата звернення: 16.09.2022)

39. Офіційний сайт Державної служба України з надзвичайних ситуацій URL: <https://dsns.gov.ua/> (дата звернення: 06.09.2022)

40. Офіційний сайт Transparency International Ukraine URL: <https://ti-ukraine.org/> (дата звернення: 02.11.2022)

41. Офіційний сайт «Громадянське суспільство та держава» URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada> (дата звернення: 16.09.2022)

42. Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії // Національна безпека і оборона. 2009.№ 7. С. 2–42.

43. Поліщук А. Правила протидії корупції і досвід для України: Грузія і Сінгапур // Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2016. №5. С. 166–169.

44. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції: Закон України Про запобігання корупції: Закон України. URL: <http://zakon3.Rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 13.08.2022).

45. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 12.09.2022р.)

46. Про Національну антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки. Урядовий кур'єр. 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 16.07.2022р.)

47. Про утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Постанова від 24 лютого 2016 р. № 104 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248861876> (дата звернення: 27.09.2022р.)

48. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11. 2010 № 996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text> (дата звернення: 05.10.2022р.)

49. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649–р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-р#Text> (дата звернення: 15.10.2022р.)

50. Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції. Постанова Кабінету міністрів України від 18 березня 2015 р. № 118 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2022р.)

51. Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 № 246 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-п#Text> (дата звернення: 17.09.2022р.)

52. Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 No 996 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-p#Text> (дата звернення: 27.10.2022р.)

53. Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 №976 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-p#Text> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#Text> (дата звернення: 15.10.2022р.)

54. Про Національне антикорупційне бюро України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 22.08.2022р.)

55. Про Державне бюро розслідувань 12 листопада 2015 року № 794-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 17.10.22р.)

56. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора 05.03.2020 № 125 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text> (дата звернення: 15.10.2022р.)

57. Серьогін С. С. Антикорупційна державна політика: міжна-родний досвід // Держава та регіони. 2009. № 3. С. 226-230.

58. Служба безпеки України. Веб-сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/zapobihannia-koruptsii>. (дата звернення: 10.09.2022р.)

59. Участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції як запорука успішної антикорупційної політики: Роз'яснення Мін'юсту України від 26.08.2011. *Верховна Рада України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0059323-11#Text> (дата звернення: 17.09.2022р.)

60. Філіпова Н. В. Бюро із запобігання і боротьби з корупцією: його роль у державній політиці протидії та боротьби з корупцією у Латвії. 2013. №12. 117с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_23 (дата звернення: 12.10.2022р.)

61. Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. 2019. 267с. URL <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html> (дата звернення: 16.11.2022)

62. Кашапова Д.І. Шляхи подолання політичної корупції як форми тіньової влади: зарубіжний та вітчизняний досвід. «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи»: зб.матеріалів XIII Міжн. наук.-практ. конф. Дніпро : ДДАЕУ, 2022 – 330 с.

63. Кашапова Д.І. Політична корупція як форма тіньової влади в Україні: сутність, детермінанти, наслідки, засоби боротьби. «Механізми управління розвитком територій»: зб.матеріалів Міжн. наук.-практ. конф. Житомир : у ПНУ, м. Житомир, 2022 р – 680 с.;

64. Кашапова Д.І. Суб'єкти протидії політичної корупції в Україні. «Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку в умовах модернізаційних процесів в Україні та світі»: зб.матеріалів учасн VI Всеукр.наук.-практ. конф. Київ: МАУП, 2022. 57-59с.